

УЧАСТЬ МОЛОДИХ ЖІНОК ТА ДІВЧАТ
ІЗ ГРУП У НЕСПРИЯТЛИВОМУ СТАНОВИЩІ
у процесах розробки та прийняття
рішень на місцевому рівні

Посібник
для органів місцевої влади
та громадських організацій

**УЧАСТЬ МОЛОДИХ ЖІНОК ТА ДІВЧАТ
ІЗ ГРУП У НЕСПРИЯТЛИВОМУ СТАНОВИЩІ
у процесах розробки та прийняття
рішень на місцевому рівні**

Посібник
для органів місцевої влади
та громадських організацій

Рада Європи

Цей посібник розроблено громадською організацією Ліга захисту прав жінок «Гармонія рівних» за підтримки проекту Ради Європи «Підтримка прозорості, інклюзивності та чесності виборчої практики в Україні».

Співавтори: Олександра Голуб, Володимир Володько, Галина Корнієнко.

Думки, висловлені у цьому посібнику, є авторськими і не обов'язково відображають офіційну позицію Ради Європи.

Усі права захищено. Заборонено перекладати, відтворювати та розповсюджувати в будь-якій формі чи будь-якими засобами, електронними (на компакт-дисках, у мережі Інтернет тощо) або механічними, включно з фотокопіюванням, записом чи збереженням на будь-якому з інформаційних носіїв чи систем відтворення, якусь із частин цієї публікації без попереднього письмового дозволу Директорату комунікацій (F-67075 Strasbourg Cedex або publishing@coe.int).

Обкладинка та дизайн:
Ганна Война

Фото на обкладинці: Shutterstock

Видавництво Ради Європи
(F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>)

© Рада Європи, березень 2020 р.

ПОДЯКА

Авторський колектив висловлює щирю подяку та вдячність:

Радницям з гендерних питань Офісу Ради Європи в Україні за їхні цінні поради, ідеї та співпрацю

Відділу з гендерної рівності Генерального директорату з питань демократії Ради Європи за корисні коментарі та відгуки

Команді Управління з виборів та громадянського суспільства Генерального директорату з питань демократії Ради Європи за загальну координацію та підтримку

Українським жінкам та дівчатам – лідеркам, щоденні зусилля яких спрямовані на розвиток демократії в Україні, які надихнули авторів на розробку посібника

УПРАВЛІННЯ З ВИБОРІВ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ГЕНЕРАЛЬНИЙ ДИРЕКТОРАТ З ПИТАНЬ ДЕМОКРАТІЇ)

Управління з виборів та громадянського суспільства (Генеральний директорат з питань демократії) Ради Європи надає консультативну та технічну допомогу державам-членам щодо різних аспектів виборів, зокрема розбудови спроможності залучених до виборів сторін та підвищення обізнаності виборців.

Управління з виборів та громадянського суспільства тісно співпрацює з виборчими комісіями у сфері розбудови спроможності для того, щоб забезпечити обізнаність членів комісій із національною нормативно-правовою базою з виборчих питань та дотримання ними прав виборців під час виконання своїх службових обов'язків. Управління також працює над посиленням спроможності інших залучених до виборів сторін, зокрема органів, що займаються спостереженням за проведенням передвиборчої агітації і фінансуванням політичних партій (наприклад, Державна аудиторська служба Грузії) або висвітленням виборчих кампаній у засобах масової інформації (зокрема, Координаційна рада з аудіовізуальних питань Республіки Молдова).

Особливу увагу в діяльності Управління сфокусовано на посиленні спроможності громадських організацій, що здійснюють національне спостереження за виборами (наприклад, понад 5000 національних спостерігачів пройшли відповідне навчання напередодні позачергових президентських виборів 2014 року в Україні). Крім того, щоб забезпечити національних спостерігачів доступом до інформації, їм було запропоновано навчальний онлайн-курс із можливістю сертифікації, розроблений на основі двох посібників із техніки написання звітів та міжнародних виборчих стандартів.

Управління також сприяє підвищенню суспільної обізнаності про важливість участі у виборах виборців та кандидатів, надає національним органам з адміністрування виборів підтримку у впровадженні кампаній із просвіти та інформування виборців, причому особливу увагу звернено на жінок, виборців, що голосуватимуть уперше, а також представників національних меншин (наприклад, кампанія з підвищення обізнаності виборців, які голосуватимуть уперше, в Албанії).

Серед іншого, Управління забезпечувало технічну підтримку для оновлення Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи Rec(2004)11 державам-членам щодо юридичних, операційних та технічних стандартів електронного голосування. 14 червня 2017 року, під час 1289-го засідання заступників міністрів, Комітет міністрів ухвалив нову Рекомендацію щодо стандартів електронного голосування. Нову Рекомендацію CM/Rec(2017)5, яка йде за попередньою – Rec(2004)11, – було розроблено для того, щоб забезпечити відповідність електронного голосування принципам демократичних виборів. Цей документ лишається сьогодні єдиним існуючим міжнародним стандартом у сфері електронного голосування.

Дослідницька тематична робота Управління зосереджується у Виборчій лабораторії Ради Європи (ElecLab) і спрямована на впровадження інновацій та розроблення корисних і доречних настанов щодо різних аспектів виборів – від питань, пов'язаних із виборцями, що голосують уперше, кращого представництва жінок у політиці до сучасного стратегічного планування. З 2019 року Управління керується у своїй діяльності з підтримки та сприяння виборчого співробітництва методологією URSO – Useful (корисність), Relevant (доречність), Sustainable (сталість) та Owned (приналежність). Практичний посібник URSO з планування стратегій та співпраці доступний онлайн і незабаром буде запропонований у вигляді застосунку. Його основна аудиторія – національні зацікавлені сторони, які постійно залучені до процесу виборчих реформ, зокрема, центральні виборчі комісії.

Зміст

ВСТУП	7
КЛЮЧОВІ ФАКТИ, ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	9
СТРУКТУРА ПОСІБНИКА	14
ЧАСТИНА I. ЗАГАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ	16
А. Жінки у процесі прийняття політичних та суспільних рішень на місцевому рівні	16
Б. Групи жінок у несприятливому становищі: особливості та проблематика	21
В. Участь молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі у роботі органів місцевого самоврядування та прийнятті політичних і суспільних рішень	27
ЧАСТИНА II. МЕТОДОЛОГІЯ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ «УЧАСТЬ ЖІНОК ТА ДІВЧАТ ІЗ ГРУП У НЕСПРИЯТЛИВОМУ СТАНОВИЩІ В УПРАВЛІННІ МІСЦЕВИМИ ГРОМАДАМИ»	30
А. Визначення цільової аудиторії навчальної програми	30
Б. Критерії відбору учасниць	31
В. Організація навчання та залучення тренерів/-ок (експертів/-ок)	32
Г. Комунікація протягом навчального процесу та після завершення навчання (формальне та неформальне спілкування)	33
Д. Зворотний зв'язок	34
Е. Як скласти навчальну програму та адаптувати її до власного контексту	35
Є. Пропонований зміст навчальних модулів	39
ДОДАТОК 1. ВПРАВИ	55
А. Приклади практичних вправ для роботи в групах	55
Б. Приклади практичних вправ для індивідуальної роботи	87
ДОДАТОК 2. УСПІШНІ ПРАКТИКИ З ПОСИЛЕННЯ УЧАСТІ ЖІНОК ТА ДІВЧАТ ІЗ ГРУП У НЕСПРИЯТЛИВОМУ СТАНОВИЩІ У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	88
ДОДАТОК 3. ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ	92
Корисні джерела	94

ВСТУП

Сьогодні сотні тисяч жінок в Україні та мільйони у всьому світі належать до груп, які перебувають у несприятливому становищі. Тобто мають вищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників. Вони можуть зазнавати множинної дискримінації за кількома ознаками: як жінки та як представниці однієї чи кількох груп у несприятливому становищі, до яких вони належать.

Жінкам надзвичайно важко захищати власні інтереси як на місцевому, так і на національному рівні, оскільки їхній вплив на систему управління та прийняття рішень обмежений. Особливо це відчувається на рівні місцевих громад. Саме місцева влада вирішує соціально-побутові питання, від яких залежить якість життя людей. І тому дуже важливо, щоб жінки, а особливо молоді жінки з груп у несприятливому становищі, отримали можливість впливати на прийняття рішень як через безпосередню участь у владі, так і шляхом активної громадської участі.

Ефективна участь молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі у житті громад має важливе значення для розбудови здорового, інклюзивного та демократичного суспільства. Це особливо актуально, враховуючи контекст зниження участі молодих людей у традиційних політичних процесах. Як зазначено у преамбулі *Переглянутої Європейської хартії про участь молоді в місцевому та регіональному житті*, «Активна участь молодих людей в ухваленні рішень і діяльності на місцевому і регіональному рівнях має важливе значення, якщо ми хочемо побудувати більш демократичне, солідарне і процвітаюче суспільство. Участь у демократичному житті будь-якої спільноти не зводиться до голосування або висунення кандидатів на виборах, хоча й це вельми важливо. Участь та активна громадянська позиція передбачають наявність прав, засобів, простору і можливостей, а де необхідно – підтримку, щоб брати участь і впливати на рішення, а також брати участь в акціях і заходах з тим, щоб сприяти побудові кращого суспільства»¹.

Тож наш посібник, перебуваючи на стику вказаної проблематики, пропонує по-новому поглянути на залучення молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі до процесу розробки й прийняття політичних та суспільних рішень на місцевому рівні. Молоді жінки та дівчата з груп у несприятливому становищі мають великий потенціал впливу у громадській

1. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті (2003).

та політичній сфері, який можна та потрібно посилити за допомогою нових, інтерактивних форм та методів навчання.

Мета посібника – запропонувати інструменти для посилення участі й залучення молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі до управління місцевими громадами, зокрема, до процесів розробки та ухвалення політичних і суспільно важливих рішень. Це додасть їхнім діям послідовності, результативності та додатково мотивуватиме на подальшу суспільно-політичну активність.

На відміну від інших посібників, які присвячено громадській та політичній участі, проблематиці гендерної рівності та залученню жінок до політичних процесів, цей посібник пропонує комплексну навчальну програму із підвищення залучення та участі молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі у процесі прийняття рішень на місцевому рівні. У центрі нашої уваги – молоді жінки з груп у несприятливому становищі як особлива категорія населення, чий суспільний та політичний потенціал не достатньою мірою розкривається у житті громад. Пропонується синергійний підхід, адже із розвитком потенціалу усіх членів та членкинь громади посилюється громада в цілому.

Посібник однаковою мірою призначено для органів місцевого самоврядування та представників громадського сектору, які переймаються проблемами молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі й готові взяти на озброєння запропоновані інструменти та методологію навчання для більшого залучення й участі таких жінок і дівчат у суспільно-політичних процесах на місцевому рівні.

КЛЮЧОВІ ФАКТИ, ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Посилення ролі жінок у процесі ухвалення рішень на рівні місцевих громад важливе як у глобальному, так і у національному контексті. Існує велика кількість міжнародно-правових документів, які приділяють увагу питанням рівності жінок та чоловіків у доступі до управління, а також збалансованого представництва жінок та чоловіків у політиці. Відповідні стандарти та рекомендації містяться як у документах Організації Об'єднаних Націй², так і в документах Ради Європи³ й інших європейських міжнародних інституцій⁴.

За даними Всесвітньої організації об'єднаних міст та місцевих органів влади, близько 20% депутатів місцевих рад і лише 5% мерів в усьому світі – жінки⁵. Станом на 2019 рік, представництво жінок у регіональних асамблеях у країнах Європейського Союзу залишається на рівні 2017 року та становить 33,3%. Частка жінок, які очолюють ці асамблеї, – 22,2%. Представництво жінок у регіональних органах виконавчої влади у країнах Європейського Союзу наразі становить 35,6%, а частка жінок-керівниць регіональних органів виконавчої влади – 14,8%⁶.

В Україні станом на 2018 рік рівень представництва жінок у місцевих органах влади такий: 46% жінок – у селищних та сільських радах, 18% жінок – у міських радах, 15% жінок – у обласних радах, жінки-голови об'єднаних територіальних громад – 14%⁷.

Останнім часом окреслилася тенденція до збільшення кількості жінок, обраних до органів місцевого самоврядування в Європі. У період із 2008 до 2018 року кількість депутаток місцевих рад зросла в середньому на 15%⁸.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966), Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), Цілі сталого розвитку ООН, Резолюція Ради керуючих ООН Хабітат №20/7 від 8 квітня 2005 року щодо гендерної рівності в контексті розвитку населених пунктів, Політика та план гендерної рівності та розширення можливостей жінок ООН Хабітат на 2014-2019 роки.
3. Європейська конвенція з прав людини (1950), Європейська соціальна хартія (1961), Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті (2003), Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (2011), Рекомендація Rec(2003)3 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про збалансоване представництво жінок і чоловіків в процесі прийняття політичних та суспільних рішень, Рекомендація CM/Rec(2018)4 Комітету міністрів державам-членам щодо участі громадян у місцевому публічному житті, Стратегія Ради Європи з гендерної рівності на 2018-2023 роки.
4. Європейська комісія: Стратегічне залучення до гендерної рівності 2016-2019 ([European Commission: Strategic engagement for gender equality 2016-2019](#)); Участь жінок у політичному та суспільному житті: Рішення 7/09, 17-те засідання Ради міністрів ОБСЄ ([Women's Participation in Political and Public Life: Decision No. 7/09, 17th OSCE Ministerial Council](#)); Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад 2006 року ([The European Charter for Equality of women and men in local life](#)) (2006).
5. Всесвітня організація об'єднаних міст та місцевих органів влади (https://www.uclg.org/en/Locally_elected_women_to_BeCounted_to_achive_SDG5).
6. Звіт 2019 року щодо рівності між жінками та чоловіками в ЄС ([2019 Report on equality between women and men in the EU](#)).
7. Служба Віце-прем'єр-міністра України (<https://www.kmu.gov.ua/ua/news/zbilshennya-predstavnictva-zhinok-v-organah-miscevogo-samovryaduvannya-maye-stati-trendom-gennadij-zubko>).
8. Жінки у політиці: дослідження Ради європейських муніципалітетів та регіонів ([Women in politics: a CEMR study/Council of European Municipalities and Regions](#)).

Слід зазначити, що в цілому рівень представництва жінок в органах місцевого самоврядування, хоч і зростає поступово, проте залишається низьким. При цьому частка участі жінок, які належать до груп у несприятливому становищі, не обліковується, і можна припустити, що вона є ще нижчою, ніж жінок загалом.

У цьому контексті варто зазначити, що значна кількість жінок та дівчат у світі належать до груп у несприятливому становищі. Це, зокрема, сільські жінки та дівчата, жінки та дівчата з інвалідністю, жінки та дівчата, які перебувають у примусовому чи ранньому шлюбі, які належать до етнічної/релігійної меншини, біженки, внутрішньо переміщені особи, жінки та дівчата, які живуть з ВІЛ/СНІД, наркозалежні, жінки та дівчата з різною сексуальною орієнтацією, жінки та дівчата, які відбувають покарання, та інші. Вони більшою мірою стикаються з суспільними упередженнями та стереотипами, нетерпимістю, дискримінацією та соціальним відчуженням.

Молоді жінки та дівчата, які належать до груп у несприятливому становищі, у своєму повсякденному житті стикаються з множинною дискримінацією, що зрештою значно зменшує їх мотивацію і можливості для активного залучення та участі у суспільно-політичних процесах. Підсилювати можливості для участі у суспільно-політичних процесах ефективніше, починаючи з місцевого рівня, з рівня громад, в яких такі молоді жінки та дівчата проживають.

Так, вплив на розробку й ухвалення рішень у громадах можливий як через безпосередню участь у представницьких органах місцевого самоврядування, так і через громадську участь у роботі органів місцевої влади. Рівень представництва та участі жінок в органах місцевого самоврядування, безумовно, залежить від наявності сприятливих для цього умов у кожній конкретній країні. Йдеться про існування дієвої гендерної квоти на місцевих виборах, прозорих та дієвих правил протидії сексизму та дискримінації на різних рівнях суспільно-політичного життя, політики та заходів усередині партій, спрямованих на забезпечення збалансованого представництва та участі жінок і чоловіків у процесах прийняття рішень, а також створення безпечного середовища – вільного від упереджень, сексизму та дискримінації в органах місцевого самоврядування. Водночас ідеться і про низку інших заходів, необхідних для посилення можливостей молодих жінок і дівчат бути залученими до суспільно-політичних процесів. Це, серед іншого, і проведення системної роботи з місцевими партійними осередками, аби вони залучали до своїх лав якомога більше жінок, зокрема, представниць груп у несприятливому становищі, і популяризація історій успіху жінок у місцевій владі, і реалізація інформаційно-просвітницьких заходів для подолання існуючих гендерних стереотипів у суспільстві, а також запровадження та реалізація навчальних просвітницьких програм, спрямованих на виховання лідерських якостей у молодих жінок та дівчат із груп населення, які перебувають у несприятливому становищі. При розробці й запровадженні таких програм украй важливо передбачити компоненти, які врахують такі аспекти.

Психоемоційний аспект

Необхідно посилювати усвідомлення та розуміння молодими жінками та дівчатами можливостей впливу на власне життя, сім'ю та громаду. Враховуючи специфіку тієї чи іншої групи, до якої належать молоді жінки та дівчата, навчання має пропонувати інструменти для пошуку власної мотивації, розвивати впевненість у собі та рішучість, а також навички самоуправління.

Потужним мотивувальним поштовхом для учасниць можуть стати зустрічі з успішними жінками-лідерками, обмін історіями успіху, персональним досвідом із досягнення цілей, поєднання професійного та особистого життя, сім'ї та кар'єри.

Розробляючи програми та практики, спрямовані на посилення спроможності жінок та дівчат, варто обов'язково вводити до їх змісту компоненти, що сприятимуть усвідомленню динаміки владних відносин між представницями групи, що перебуває у несприятливому становищі, та іншими членами суспільства.

Політико-правовий аспект

Навчання має бути спрямоване на підвищення рівня знань про права людини, можливості їх реалізації та правові механізми їх захисту у разі порушення, особливо у випадках дискримінації та сексизму.

Для більш ефективного залучення молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі до суспільно-політичних процесів необхідно ознайомити їх із системою органів місцевого самоврядування, способами їх формування та формами діяльності включно з процесами розробки, прийняття та реалізації прийнятих рішень на місцевому та регіональному рівнях. Окрім того, варто заохочувати молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі застосовувати інструменти громадської та політичної участі, інформуючи про існуючі форми та інструменти такої участі, а також розробляти і реалізовувати проекти, спрямовані на розвиток громад, у яких вони проживають.

Міжособистісні та управлінські аспекти лідерства

У результаті навчання молоді жінки та дівчата з груп у несприятливому становищі мають отримати знання та навички, необхідні для критичного та аналітичного мислення, для ефективною комунікації та міжособистісного спілкування, для налагодження та спрямування командної роботи.

Навчальна програма має передбачати отримання практичних знань щодо способів демократичної організації жіночих груп та управління ними, способів мережування з іншими жіночими групами та організаціями громадянського суспільства.

Зміцнення політичної спроможності жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі має відбуватися через формування особистісних компетенцій жінок та дівчат: лідерських якостей, обізнаності у суспільно-політичних та виборчих процесах, навичок ефективної комунікації.

Одним із ефективних способів залучення жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі до процесу прийняття рішень на рівні громади є розробка та реалізація ними проєктів на місцевому рівні. Тому поряд із навичками адвокації учасницям необхідно надати базові знання про основи управління проєктами, що застосовуються на рівні громади. Окрему увагу варто приділити якісній підготовці та презентації проєкту.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для органів місцевого самоврядування

- Здійснюйте збір кількісних та якісних даних щодо жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі, які проживають у вашій громаді, для подальшого аналізу та урахування їхніх потреб у своїй роботі та використовуйте ці дані при розробці й ухваленні місцевих планів розвитку.
- Просувайте та підтримуйте ініціативи, ініціюйте та розробляйте власні програми, спрямовані на розширення можливостей молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі щодо участі в управлінні місцевими громадами.
- Створюйте можливості для отримання молодими жінками та дівчатами з груп у несприятливому становищі базових знань та професійних навичок, що необхідні для їхньої активної суспільно-політичної участі у житті громади. При розробці навчальної програми обов'язково враховуйте потреби цільової групи та рівень підготовки учасниць.
- Залучайте жінок, зокрема, молодих жінок із груп у несприятливому становищі, до процесу розробки, ухвалення та імплементації рішень на місцевому рівні.
- Ініціюйте програми стажування в органах місцевої влади для молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі, а також довгострокові менторські програми.

- Залучайте, заохочуйте та підтримуйте молодих жінок із груп у несприятливому становищі, а також їхні об'єднання до розробки та реалізації проєктів, спрямованих на розвиток вашої громади.
- Підвищуйте обізнаність співробітників та депутатів органів місцевого самоврядування з питань гендерної рівності для покращення розуміння структурних бар'єрів, існуючих стандартів та передових практик у цій сфері.

Для неурядових громадських організацій

- Розробляйте навчальні програми з особистісного розвитку та розвитку лідерських якостей для молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі. Упроваджуйте та координуйте такі програми спільно з органами місцевої влади та приватним сектором задля забезпечення їх сталості. При розробці навчальної програми обов'язково враховуйте потреби цільової групи та рівень підготовки учасниць.
- Надавайте учасницям базові знання про їхні права, реалізацію цих прав та чинні правові засоби захисту прав у разі їх порушення, зокрема, у випадках дискримінації та сексизму.
- Надавайте учасницям навчальних програм практичні інструменти аналізу соціально-економічних, політичних та культурних процесів, а також інструменти комунікації і співпраці з місцевою владою, розробки та реалізації проєктів, спрямованих на розвиток місцевих громад.
- Уводьте в навчальні програми для молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі інформацію про місцеві громадські організації, а також об'єднання жінок, практичні знання щодо створення таких організацій і об'єднань та управління ними; форми та методи мережування з іншими громадськими організаціями, жіночими об'єднаннями.
- Організуйте для молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі зустрічі з лідерами та лідерками громад, під час яких розкажете про історії успіху та досягнення цілей. Це сприятиме більшій мотивації до суспільно-політичної активності.

СТРУКТУРА ПОСІБНИКА

У *Частині I* надано огляд загального контексту ролі жінок у процесі ухвалення політичних та суспільних рішень на місцевому рівні. Зокрема, тут ідеться про регулювання цих питань у документах Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) та інших міжнародних інституцій. Також наведено статистичні дані щодо участі жінок у роботі установ місцевої влади в європейських країнах і в Україні зокрема. Окремо проаналізовано особливості та проблематику участі й залучення різних груп жінок у несприятливому становищі до роботи органів місцевого самоврядування, до процесів прийняття політичних та суспільних рішень.

У *Частині II* посібника запропоновано ознайомитися із навчальною програмою з підвищення залучення та участі молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі у суспільно-політичних процесах на рівні місцевої громади. Цей розділ, серед іншого, містить методичні рекомендації щодо організації та впровадження навчальної програми, її адаптації до власного контексту, зокрема щодо визначення критеріїв відбору учасниць навчальної програми, їхню підготовку та оцінювання, форми формального й неформального спілкування, зворотний зв'язок. Також цей розділ містить рекомендації щодо тематичного та змістовного наповнення навчальної програми. Під час викладення змісту навчальної програми окрему увагу приділено мотивації учасниць навчання, розвитку їхніх лідерських навичок та розширення можливостей їхньої самореалізації, навичок адвокації, розробки та презентації проєктів розвитку місцевих громад та управління цими проєктами.

У *Додатках* представлено приклади практичних вправ для групової та індивідуальної роботи. Ця частина посібника особливо цінна, оскільки дає можливість для учасниць застосувати на практиці усі отримані теоретичні знання. Також тут запропоновано ознайомитися з *Успішними практиками* – проєктами з посилення участі жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі у суспільно-політичному житті.

Нарешті, *Словник термінів* та *Корисні джерела* допоможуть усім зацікавленим глибше ознайомитися з проблематикою посібника.

Для кого цей посібник?

Цей посібник розроблено для органів місцевої влади та громадських організацій, які прагнуть або мають на меті посилити спроможність молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі брати активну участь у суспільно-політичних процесах на рівні місцевих громад/регіонів. Пропонована навчальна програма, яка міститься у цьому посібнику, може бути використана як модельна, але повинна бути адаптована під потреби обраної цільової групи. Вона може бути впроваджена місцевою владою та громадськими організаціями спільно, що дозволить цим інституціям одразу залучитися підтримкою та досвідом одне одного. До організації таких навчальних програм також можуть бути залучені міжнародні партнери та партнери із приватного сектору. Відповідно фінансування такої навчальної програми може бути здійснене як за кошти місцевого бюджету, так і кошти приватного сектору та/або грантові кошти громадських організацій або ж шляхом співфінансування із кількох вище перелічених джерел.

А. Жінки у процесі прийняття політичних та суспільних рішень на місцевому рівні

Питання політики гендерної рівності та залучення жінок до суспільно-політичних процесів уже давно перебувають у фокусі уваги міжнародної спільноти. Гендерна рівність, зокрема й забезпечення гендерного балансу у процесі прийняття суспільно значущих рішень, визначена пріоритетним напрямом у низці міжнародно-правових документів, розроблених та ухвалених у рамках різних міжнародних організацій.

Так, однією з *Цілей сталого розвитку ООН* є «*Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток*». Як частина порядку денного розвитку людства на період до 2030 року ця ціль, серед іншого, передбачає забезпечення всебічної і реальної участі жінок та рівних для них можливостей лідерства на всіх ланках прийняття рішень у політичному, економічному та суспільному житті. У цьому контексті варто вказати і на деякі зобов'язання держав, про які йдеться в документах Організації Об'єднаних Націй, а саме:

- забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма громадянськими і політичними правами (*Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року*);
- вживати усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і зокрема забезпечувати жінкам на рівних умовах із чоловіками право брати участь у формуванні та здійсненні політики уряду та займати державні пости, а також здійснювати всі державні функції на всіх рівнях державного управління (*Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року*);
- залучати жінок до прийняття рішень і розширювати їхні можливості на усіх рівнях влади (місцевому, муніципальному та національному), а також упроваджувати гендерне інтегрування на рівні місцевого управління, зокрема, у питаннях розподілу ресурсів та надання основних послуг (*Резолюція Ради керуючих ООН-Хабітат №20/7 від 8 квітня 2005 року*).

І хоча система квот та інша політика позитивних дій сприяє збільшенню представництва та участі жінок в органах місцевого самоврядування⁹, жінки все ще недостатньо представлені у місцевій владі. Для багатьох жінок робота в партійних системах, де переважають чоловіки, є викликом. Прямий політичний вплив жінок та чоловіків здебільшого також непропорційний,

9. Політика і план гендерної рівності та розширення можливостей жінок ООН-Хабітат на 2014-2019 роки.

жінки часто мають труднощі у взаємодії з лідерами партій, у пошуку шляхів бути почутими та реалізувати власні політичні пріоритети.

Гендерна рівність – один із ключових пріоритетів діяльності Ради Європи. Робота Ради Європи в галузі прав людини та гендерної рівності сприяла появі комплексних правових документів, керівництв щодо політик, спрямованих на досягнення кращого становища та розширення прав і можливостей жінок та ефективної реалізації гендерної рівності в державах-членах і за їх межами¹⁰. Йдеться про *Європейську конвенцію з прав людини, Європейську соціальну хартію, Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція)*, а також низку рекомендацій Комітету міністрів та резолюцій Парламентської асамблеї Ради Європи щодо забезпечення збалансованої участі жінок і чоловіків у процесах прийняття рішень та в усіх сферах суспільного життя¹¹.

Стратегія Ради Європи з гендерної рівності на 2018-2023 роки визначає шість основних цілей, серед яких і «*досягнення збалансованої участі жінок і чоловіків у процесі прийняття політичних та суспільних рішень*». Як зазначено в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи, збалансована участь жінок і чоловіків у будь-якому розпорядчому органі, який бере участь у політичному чи суспільному житті, не повинна бути менше 40% представництва кожної статі¹².

У якості інструментів досягнення цієї цілі держави-члени Ради Європи, крім іншого, повинні розглянути можливість запровадження заходів, які могли б полегшити для жінок поєднання активної політичної діяльності з сімейним і професійним життям, а також упровадження обов'язкової чи рекомендованої системи квот щодо мінімальної кількості кандидатів однієї статі у виборчому списку та/або квоти місць, передбачених для жінок у місцевих радах, органах місцевої виконавчої влади й різноманітних комітетах й управліннях, створюваних органами місцевої влади¹³.

У цьому аспекті діяльність Ради Європи спрямована на заохочення та підтримку дій, скерованих на сприяння участі жінок у виборах на національному, регіональному та місцевому рівнях, а також дій, спрямованих на розширення можливостей жінок-кандидаток і обраних посадових осіб, зокрема, жінок із груп у несприятливому становищі, брати активну участь у суспільно-політичних процесах на різних рівнях. Упроваджуючи політику

10. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки ([Council of Europe Gender Equality Strategy 2018-2023](#)).

11. Деякі важливі рекомендації та резолюції перелічено у додатках до цього посібника.

12. Рекомендація Rec(2003)3 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про збалансоване представництво жінок і чоловіків у процесі прийняття політичних та суспільних рішень ([Recommendation Rec\(2003\)3 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to the member states on the balanced participation of women and men in political and public decision-making](#)).

13. Рекомендація CM/Rec(2018)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо участі громадян у місцевому публічному житті ([Recommendation CM/Rec\(2018\)4 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member States on the participation of citizens in local public life](#)).

рівності між жінками та чоловіками, окрему увагу приділено участі молодих жінок у процесах прийняття суспільно-політичних рішень. У цьому контексті Рада Європи наголошує на особливій ролі місцевих та регіональних влад, зокрема, у питаннях розробки середньострокового плану дій із ліквідації нерівності між молодими чоловіками та молодими жінками і реалізації її оцінки заходів, спрямованих на розширення можливостей для дівчат і молодих жінок¹⁴.

Задля забезпечення рівних можливостей та посилення участі дівчат та молодих жінок у суспільно-політичному житті *Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті* пропонує на регіональному рівні впроваджувати заходи, які:

- надаватимуть можливість дівчатам та молодим жінкам отримувати детальну інформацію про навчальні курси для здобуття професійної кваліфікації;
- допоможуть оволодіти професійними навичками через стипендії і спеціальні навчальні курси з професій, зокрема й тих, які традиційно вважають чоловічими;
- навчатимуть дівчат та молодих жінок управлінню державними справами, уповноважуючи їх виконувати обов'язки на найвищому рівні на основі квоти для жінок;
- полягатимуть у фінансуванні соціальних служб, що надають допомогу дівчатам і молодим жінкам.

Питанню досягнення гендерної рівності та збалансованого представництва чоловіків та жінок у політиці приділяють увагу й інші європейські організації, серед яких ЄС¹⁵, ОБСЄ¹⁶, Рада європейських муніципалітетів та регіонів¹⁷, Організація об'єднаних міст та органів місцевого самоврядування¹⁸. Тому імплементація міжнародних стандартів на національному рівні та у житті місцевих громад – логічний і послідовний крок.

Наразі жінки недостатньо представлені в органах місцевого самоврядування, відповідно їхній вплив на формування порядку денного в процесі розробки та ухвалення рішень обмежений.

14. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті (2003) ([Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life \(2003\)](#)).

15. Звіт 2019 року щодо рівності між жінками та чоловіками в ЄС ([2019 Report on equality between women and men in the EU](#)); Європейська комісія: Стратегічне залучення до гендерної рівності 2016-2019 ([European Commission: Strategic engagement for gender equality 2016-2019](#)).

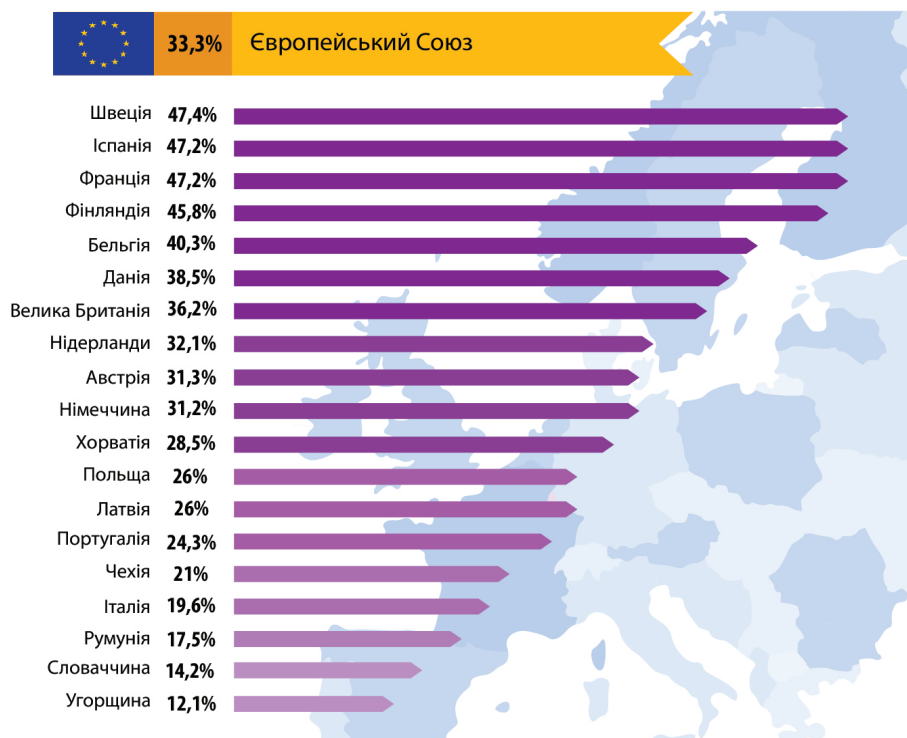
16. Участь жінок у політичному та суспільному житті: Рішення 7/09, 17-те засідання Ради міністрів ОБСЄ ([Women's Participation in Political and Public Life: Decision No. 7/09, 17th OSCE Ministerial Council](#)).

17. Жінки у політиці: дослідження Ради європейських муніципалітетів та регіонів ([Women in politics: a CEMR study/Council of European Municipalities and Regions](#)); Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад 2006 року ([The European Charter for Equality of women and men in local life \(2006\)](#)).

18. Веб-сторінка Постійного комітету з питань гендерної рівності Організації об'єднаних міст та органів місцевого самоврядування (UCLG Standing Committee on Gender Equality) (<https://women.uclg.org/about-standing-committee>).

Так, станом на 2019 рік представництво жінок у регіональних асамблеях у країнах Європейського Союзу лишається незмінним з 2017 року (33,3%). Однак відбулося невелике збільшення частки жінок, які очолюють ці органи, що досягло нового максимуму в 22,2% (з 21,5% у 2017 році). У регіональні асамблеї входять щонайменше 40% кожної статі у п'яти (Бельгія, Іспанія, Франція, Фінляндія та Швеція) з двадцяти держав-членів, у яких є регіональний рівень, наділений повноваженнями самоврядування. З другого боку, в Італії, Румунії, Словаччині та Угорщині чоловіки займають близько 4 з кожних 5 місць. Представництво жінок у регіональних органах виконавчої влади зменшилось із загальної частки в 36,0%, досягнутої в листопаді 2017 року, до рівня в 35,6%. Частка жінок-керівниць регіональних органів виконавчої влади за останній рік зросла з 14,4 до 14,8%¹⁹.

Рис. 1. Участь жінок у роботі регіональних виконавчих органів та асамблей ЄС (2018 рік)

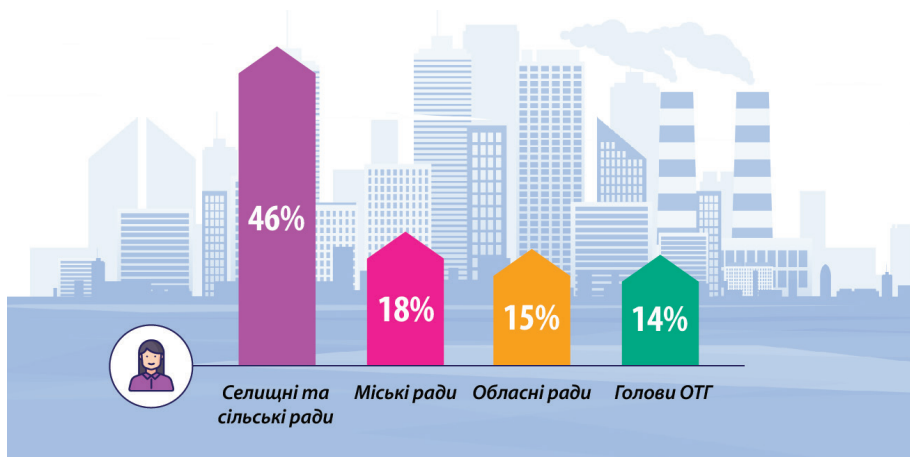

Джерело: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/annual_report_ge_2019_en_1.pdf

19. Звіт 2019 року щодо рівності між жінками та чоловіками в ЄС ([2019 Report on equality between women and men in the EU](https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/annual_report_ge_2019_en_1.pdf)).

В Україні рівень представництва жінок у місцевих органах влади ще недостатній з огляду на стандарти Ради Європи та потребує подальшого напрацювання як законодавчих, так і практичних механізмів для досягнення гендерного балансу. Винятком у цьому випадку становлять лише селищні та сільські ради, де жінки представлені на рівні 46%. Дані свідчать про те, що в Україні станом на 2018 рік рівень представництва жінок у місцевих органах влади такий: 46% жінок – у селищних та сільських радах, 18% жінок – у міських радах, 15% жінок – у обласних радах, жінки-голови об'єднаних територіальних громад – 14%. Найбільший відсоток представництва жінок спостерігається в Хмельницькій обласній раді – 21,4%, а найменший – в Одеській обласній раді – 8,3%²⁰.

Рис. 2. Кількість жінок в органах місцевого самоврядування в Україні (2018 рік)

Джерело: інформація на веб-сторінці Кабінету Міністрів України <https://www.kmu.gov.ua/news/zbilshennya-predstavnictva-zhinok-v-organah-miscevogo-samovryaduvannya-maye-stati-trendom-gennadij-zubko>

Варто звернути увагу на тенденцію зростання кількості жінок, обраних до органів місцевого самоврядування в Європі. За даними дослідження Ради європейських муніципалітетів та регіонів, у період із 2008 до 2018 року кількість депутаток місцевих рад зросла в середньому на 15%²¹.

20. Служба Віце-прем'єр-міністра України (<https://www.kmu.gov.ua/ua/news/zbilshennya-predstavnictva-zhinok-v-organah-miscevogo-samovryaduvannya-maye-stati-trendom-gennadij-zubko>).

21. Жінки у політиці: дослідження Ради європейських муніципалітетів та регіонів ([Women in politics: a CEMR study](https://www.cemr.eu/en/publications/women-in-politics-a-cemr-study)/Council of European Municipalities and Regions).

Б. Групи жінок у несприятливому становищі: особливості та проблематика

Європейський інститут з гендерної рівності (EIGE) визначає термін «групи, які перебувають у несприятливому становищі» як групи осіб, які зазнають більшого ризику бідності, соціального відчуження, дискримінації та насильства, ніж широкі верстви населення, куди входять (але не обмежуючись), етнічні меншини, мігранти, особи з інвалідністю, ізольовані літні люди та діти.

Вразливість до дискримінації та маргіналізації є наслідком соціальних, культурних, економічних та політичних умов, а не якості, властивої певним групам людей. Жінки та дівчата, які належать до цих груп, часто зазнають множинної дискримінації та гендерно зумовленого насильства. Також вони мають обмежений доступ до захисту, підтримки та відшкодування шкоди, коли порушуються їхні права²².

Аналізуючи це визначення, виникає закономірне питання щодо можливості сформулювати чіткий та повний перелік груп у несприятливому становищі. Однак, на нашу думку, зважаючи на сутнісну наповненість цього терміну, такий список увесь час буде змінюватись залежно від поточного стану соціально-економічного та культурного розвитку певного суспільства.

Потрібно окремо звернути увагу на схожість термінів «групи, які перебувають у несприятливому становищі» (*disadvantaged groups*) та «вразливі групи» (*vulnerable groups*). Під терміном «вразливі групи» розуміються особи, які належать або вважаються належними до груп, що перебувають у несприятливому становищі чи маргіналізовані. Однак важливо розуміти, що стереотипне уявлення про «вразливість» як притаманну жінкам характеристику маскує той факт, що традиційні гендерні ролі ставлять жінок у несприятливе становище. Це призводить до ризику стати ще більш вразливими до дискримінації та насильства. Саме тому в сучасних дослідженнях поряд із терміном «вразливі групи» рекомендовано використовувати термін «групи, які перебувають у несприятливому становищі»²³.

Хочемо звернути увагу також на термін «соціальне неблагополуччя», який згідно з *Рекомендацією СМ/Rec (2015)3 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо доступу молодих людей із неблагополучних районів до соціальних прав* варто розуміти як: «відсутність доступу до засобів, необхідних кожній людині для самостійності й незалежності; як процес, у якому окремим групам молоді або інших осіб систематично відмовляється в доступі (навмисно або через нехтування) до можливостей і/або засобів, які могли б їм дозволити повною мірою здійснювати їх соціальні права (як вони визначені в *Європейській соціальній хартії*), що фактично є порушенням прав

22. «Групи, які перебувають у несприятливому становищі» / Європейський інститут з гендерної рівності. ([Disadvantaged groups / European Institute for Gender Equality](#)).

23. «Вразливі групи» / Європейський інститут з гендерної рівності ([Vulnerable groups / European Institute for Gender Equality](#)).

людини. Соціальне неблагополуччя веде до втрати самостійності, життєвої мотивації, відповідальності, самоповаги і поваги оточуючих, неблагополуччя асоціюється також з відсутністю доступу до охорони здоров'я, освіти, інформації, зайнятості, адекватного фінансового забезпечення, соціального, культурного та фінансового капіталу, систем підтримки й участі»²⁴.

Сьогодні в світі значна кількість жінок та дівчат належать до груп у несприятливому становищі. До них можна віднести: сільських жінок і дівчат, жінок та дівчат з інвалідністю, жінок та дівчат, які перебувають у примусовому чи ранньому шлюбі, жінок та дівчат, які належать до етнічної/релігійної меншини, біженок та внутрішньо переміщених жінок та дівчат, жінок та дівчат, які живуть із ВІЛ/СНІД, жінок та дівчат, які живуть із наркозалежністю, жінок та дівчат із різною сексуальною орієнтацією, та ін.

У дослідженні «Насильство щодо жінок: досвід жінок, які належать до груп у несприятливому становищі»²⁵, проведеному ОБСЄ у 2019 році, зазначено, що деякі групи жінок мають більший ризик зазнати насильства, а жінки з груп у несприятливому становищі часто стикаються зі специфічними проблемами. Значна кількість дискримінаційних чинників, що впливають на жінок, взаємопов'язані. Бідність, низький рівень освіти, ранні й примусові шлюби – основні чинники, що підвищують імовірності для жінок та дівчат зазнати різних форм насильства, особливо фізичного та психологічного.

Крім того, результати дослідження демонструють, що приналежність до групи меншин, біженців, внутрішньо переміщених осіб, наявність інвалідності – це чинники, які часто пов'язані з бідністю та дискримінацією і які також мають підвищений ризик різноманітних проявів насильства. У свою чергу норми та погляди, що описують підкорення жінки чоловікові, звинувачують жертв і вважають насильство приватним питанням, поширені серед колишніх біженок/переміщених жінок, жінок із низьким рівнем освіти та жінок, які належать до етнічних/релігійних меншин.

Соціальні норми та погляди, що також укорінені бідністю та поширені серед груп, які перебувають у несприятливому становищі, посилюють гендерну нерівність та породжують насильство над жінками та дівчатами. Поширеність таких норм може також сприяти створенню середовища гендерної нерівності, толерантності до жорстокого поводження та страху висловлюватися у суспільстві.

Жінки та дівчата з груп у несприятливому становищі стикаються з додатковими перешкодами у доступі до соціальних послуг. У деяких випадках ці перешкоди з'являються внаслідок дискримінації з боку служб та органів влади, які повинні

24. Рекомендація CM/Rec (2015)3 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо доступу молодих людей із неблагополучних районів до соціальних прав ([Recommendation CM/Rec\(2015\)3 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on access of young people from disadvantaged neighbourhoods to social rights](#)).

25. Дослідження ОБСЄ щодо насильства стосовно жінок: досвід жінок, які належать до груп у несприятливому становищі ([OSCE-led survey on violence against women: Experiences of disadvantaged women](#)).

допомагати жінкам та дівчатам. Дослідження ОБСЄ 2019 року показало, що це особливо стосується жінок та дівчат із певних етнічних меншин, зокрема ромських жінок. Багато жінок, які належать до груп у несприятливому становищі, також стверджують, що вони не можуть отримати доступ до послуг через економічну залежність.

У згаданій вище *Рекомендації СМ/Rec (2015)3 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо доступу молодих людей із неблагополучних районів до соціальних прав*, зокрема, зазначено, що молоді жінки, які проживають в неблагополучних районах, зазвичай більше за інших зазнають ризику соціальної ізоляції, а отже – потребують додаткової підтримки для здійснення своїх соціальних прав.

Із метою кращого розуміння проблем, з якими можуть стикатися жінки із груп у несприятливому становищі, нижче подано деяку інформацію щодо таких груп.

- ▶ **Жінки і дівчата-мігрантки.** Протягом 2015-2017 років до європейських країн прибуло понад 1 мільйон шукачів притулку, намагаючись знайти захист та безпечні умови життя для своїх дітей²⁶. Одинокі дівчата та жінки-мігрантки та біженки часто піддаються сексуальній експлуатації чи сексуальному насильству. У деяких випадках у центрах прийому біженців та мігрантів відсутні як програми, що допомагають ідентифікувати жертв торгівлі людьми, так і заходи підтримки, що мали б передбачати можливість їх спрямування до служб надання допомоги (зокрема й психологічної). Крім того, у центрах часто відсутні програми професійної підготовки або навчання для жінок та дівчат.

У цілому міграція може мати як позитивний, так і негативний вплив на жінок. Життєві обставини можуть або надати таким жінкам вищий ступінь економічної та особистої незалежності, або підштовхнути їх до ситуації правової та економічної залежності (найчастіше від чоловіка чи роботодавця), що призводить до зниження кваліфікації та збільшення ризику бідності. Жінки з неврегульованим чи незадокументованим міграційним статусом стикаються з підвищеним ризиком насильства, експлуатації та дискримінації. Вони часто не мають доступу до медичної допомоги. Водночас вони не повідомляють про дискримінацію та злочини, з якими стикаються, через страх бути депортованими або через погрози та шантаж із боку тих, хто їх експлуатує. Можна стверджувати, що можливості жінок для самореалізації, зокрема й у громадсько-політичній сфері, багато в чому залежать від національної законодавчої бази та практичних заходів, спрямованих на надання притулку та інтеграцію таких осіб у державі та громаді.

26. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи 2159 (2017) щодо захисту жінок та дівчат-біженців від гендерного насильства ([PACE Resolution 2159 \(2017\) on protecting refugee women and girls from gender-based violence](#)).

- **Сільські жінки та дівчата.** За даними Євростату, до 2050 року прогнозована чисельність населення міських регіонів Європи повинна зрости на 24,1 мільйона осіб, тоді як чисельність населення сільських регіонів зменшиться на 7,9 мільйона²⁷. Ці дані вказують на зростання важливості сільських регіонів у питаннях забезпечення продовольчої безпеки та забезпечення біорізноманіття. В Україні кожна третя жінка проживає у сільській місцевості²⁸.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) вважає, що подолання гендерного розриву в робочій силі до 2030 року може сприяти середньому потенційному приросту в розмірі 12% від загальної економіки в країнах ОЕСР. Якби жінки мали такий самий доступ до виробничих ресурсів, як і чоловіки, вони могли б збільшити врожайність на своїх фермах на 20-30% та збільшити загальний обсяг сільськогосподарської продукції²⁹.

За даними, наведеними у дослідженні Фонду народонаселення ООН, жінки та дівчата в сільській місцевості зазнають дискримінації щодо доступу до процесів прийняття рішень, працевлаштування, охорони здоров'я, освіти та інших базових послуг: 48% жінок, які мешкають у сільській місцевості, не мають доступу до медичних послуг; 67% жінок у сільській місцевості не мають вдома доступу до інтернету; 32% не мають доступу до питної води вдома; лише 21% жінок у сільській місцевості мають банківський рахунок; середня місячна заробітна плата жінок, які зайняті в сільському господарстві, рибальстві, лісовому господарстві та суміжних галузях, становить 85,5% від заробітної плати чоловіків; 36% жінок у сільських районах не беруть участі у прийнятті рішень у своїх громадах³⁰.

- **Жінки та дівчата з інвалідністю.** Жінки та дівчата з інвалідністю зазнають множинної та міжсекторальних форм дискримінації, які обмежують їх у користуванні своїми правами людини та основними свободами нарівні з іншими, особливо щодо рівного доступу до освіти та працевлаштування, доступу до медичних послуг, зокрема й щодо сексуального та репродуктивного здоров'я, доступу до правосуддя та рівності перед законом, можливості брати участь у політичному та громадському житті, жити незалежно та бути повноцінними членами суспільства й мати свободу робити власний вибір³¹. За оцінками ООН

27. Міська Європа – статистика про міста, селища та передмістя – закономірності розвитку / Євростат. ([Urban Europe – statistics on cities, towns and suburbs – patterns of urban and city developments](http://urban.eurostat.ec.europa.eu/) / Eurostat).

28. Державна служба статистики України, 1 січня 2016 року (http://database.ukrcensus.gov.ua/Pxweb2007/ukr/publ_new1/2016/dem_total_2016.pdf).

29. Стан професійної реалізації жінок із сільської місцевості в ЄС ([The professional status of rural women in the EU](http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=sdg-8-5-1)).

30. Група ООН з гендерних питань: [Розширення прав і можливостей жінок із сільської місцевості](http://www.un.org/womenwatch/daw/interagency-study) (2018).

31. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/72/162 від 19 грудня 2017 року «Імплементція Конвенції про права осіб з інвалідністю та Факультативного протоколу до неї: ситуація з жінками та дівчатами з інвалідністю» ([UN General Assembly Resolution A/RES/72/162](http://www.un.org/News/Press/docs/2017/1712/201712162.html) as of 19 December 2017 «Implementation of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the Optional Protocol thereto: situation of women and girls with disabilities»).

та Світового банку, понад мільярд людей у світі мають певну форму інвалідності. Середній показник поширеності інвалідності у світі серед жіночого населення віком від 18 років і старших становить 19,2% порівняно з 12% серед чоловіків³². Із-поміж 80 мільйонів людей з інвалідністю, які проживають в Європейському Союзі, 46 мільйонів – жінки та дівчата (16% від загальної кількості жіночого населення ЄС)³³.

У цілому в Україні проживають 2,8 млн. людей з інвалідністю, з них понад 1 млн. – жінки працездатного віку. Лише третина з них мають роботу, а всі інші потребують працевлаштування³⁴.

Можна вести мову й про те, що на перетині ознак раси, етнічного походження, соціального класу, віку, сексуальної орієнтації, національності, релігії, статі, інвалідності, статусу біженця чи мігранта тощо створюється множинний ефект, що може посилювати дискримінацію жінок та дівчат з інвалідністю. Стереотипізація, пов'язана з поєднанням інвалідності та статі, має особливо серйозний вплив на сексуальні та репродуктивні права жінок з інвалідністю. Шкідливі стереотипи щодо жінок з інвалідністю – це переконання, що вони асексуальні, недієздатні, ірраціональні та/або гіперсексуальні. Мають місце випадки, коли жінок та дівчат з інвалідністю насильно піддають стерилізації та абортів або іншим формам контролю за їх фертильністю.

Жінкам з інвалідністю набагато важче отримати можливості для впливу на процеси прийняття рішень. Дані з 19 країн показують, що в середньому жінки з інвалідністю рідше займають посаду законодавця, вищого чиновника чи керівника, ніж їхні однолітки без інвалідності та чоловіки з інвалідністю або без неї³⁵.

Важливе значення для можливості впливати на процес прийняття рішення на будь-якому рівні відіграє доступність реалізації виборчого права, а саме права обирати. Перешкоди в реалізації цього права полягають в існуванні неінклюзивних процедур голосування, зокрема й неінклюзивні виборчі дільниці. Станом на 2014 рік, лише 12 держав-членів

32. Коротка нотатка ООН Жінки: Урахування Цілей сталого розвитку для жінок з інвалідністю (UN Women issue brief: [Making SDGs count for women with disabilities](#)).

33. Звіт щодо жінок з інвалідністю (2013/2065(INI)) Комітету з прав жінок та гендерної рівності Європейського парламенту, 2013 ([REPORT on women with disabilities \(2013/2065\(INI\)\)](#), Committee on Women's Rights and Gender Equality of the European Parliament, 2013).

34. [Короткий посібник ООН Жінки з питань інтерсекційного підходу до виконання Конвенцій CEDAW та CRPD в Україні](#), Київ, 2019.

35. Звіт Департаменту ООН з економічних та соціальних питань щодо реалізації Цілей сталого розвитку для людей з інвалідністю та разом із людьми з інвалідністю у 2018 році, Нью-Йорк, 2019 ([Disability and Development Report Realizing the Sustainable Development Goals by, for and with persons with disabilities, 2018](#), UN Department of Economic and Social Affairs, New York, 2019).

ЄС дотримались стандартів доступу для всіх виборчих дільниць³⁶. Навіть більше, більшість стандартів орієнтовані лише на людей із фізичними вадами. Відсутні можливості для розміщення осіб з вадами зору, осіб, які потребують високого рівня підтримки, та осіб з інтелектуальними розладами й членів їхніх сімей. Матеріали політичних партій дуже рідко доступні в альтернативних форматах. Політичні мітинги та виборчі заходи, а також трансляція виборчих дебатів рідко доступні для людей з інвалідністю.

- **Ромські жінки та дівчата.** Роми – найбільша меншина Європи, яка протягом багатьох століть є невід’ємною частиною європейського суспільства. Незважаючи на зусилля на національному, європейському та міжнародному рівнях щодо поліпшення захисту своїх основних прав і просування соціальної інтеграції, у повсякденному житті багато ромів стикаються з упередженнями, нетерпимістю, дискримінацією та соціальним відчуженням. Вони маргіналізовані, й частина з них перебуває у стані бідності та надзвичайно поганих соціально-економічних умовах. Значна кількість проблемних питань, з якими стикаються ромські жінки, пов’язані з доступом до послуг медицини й освіти, можливістю отримати роботу, наявністю житла та неможливістю реалізувати свої громадсько-політичні права.

Доступ до житла – одна з чотирьох найважливіших сфер, охоплених цілями інтеграції ромів відповідно до Рамкової стратегії національної інтеграції ромів до 2020 року³⁷. Якісне житло у несегрегованих районах із доступом до комунальних послуг та інфраструктури є ключовим чинником інтеграції ромів. Також ромські жінки мають обмежений доступ до медичних послуг. Участь у системі медичного страхування – головна передумова доступу до більшості медичних послуг (за винятком базового пакета послуг, які рятують життя). Відповідно до дослідження 2014 року, проведеного в 11 країнах-членах ЄС, майже кожен п’ятий представник ромської громади навіть на оплачуваній роботі не має медичного страхування³⁸.

Освіта – ключовий чинник розширення життєвих можливостей та основний напрям прогресу в соціальній інтеграції ромів. Порівняно із населенням в цілому та ромськими чоловіками зокрема ромські жінки мають значно менший доступ до освіти. Так, за результатами згаданого дослідження 2014 року виявилось, що 23% опитаних ромських жінок не вміють читати чи писати, а 19% – ніколи не відвідували школу. Гендерний

36. Альтернативний звіт Європейського форуму з проблем з інвалідності щодо виконання Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, Брюссель, 2014 ([EDF Alternative Report on the Implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities](#), Brussels, 2014).

37. Рамковий документ ЄС щодо національних стратегій інтеграції ромів до 2020 року, Брюссель, 2011 ([An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020](#), Brussels, 2011).

38. Дослідження Агентства ЄС з основоположних прав «Бідність та зайнятість: ситуація з ромським населенням у 11 країнах – членах ЄС», 2014 ([Roma survey – Data in focus. Poverty and employment: the situation of Roma in 11 EU Member States](#), European Union Agency for Fundamental Rights, 2014).

розрив у освіті може бути збільшений за рахунок проблеми ранніх шлюбів. Близько 2% ромських дівчат віком від 10 до 15 років визначаються «традиційно одруженими» або такими, що спільно живуть із партнером, а близько 16% молодих ромських чоловіків та жінок у віці від 16 до 17 років законно чи традиційно одружені або спільно проживають³⁹.

Розширення можливостей працевлаштування для ромських жінок є важливим, оскільки це може підвищити їхню фінансову незалежність та посилити підтримку, яку вони надають своїм сім'ям. Це також сприятиме покращенню рівня життя та надасть молодим ромським жінкам та дівчатам перспектив у майбутньому.

В. Участь молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі у роботі органів місцевого самоврядування та прийнятті політичних і суспільних рішень

У контексті цього посібника автори вважають за доцільне виокремити два шляхи впливу жінок на процес прийняття рішень у громаді. Вони можуть впливати на згадані процеси як активні громадянки за допомогою інструментів громадського впливу та участі або ж як представниці громади, обрані до місцевої ради.

Як було вже зазначено, підвищення рівня представництва жінок у виборних органах, зокрема, жінок із груп у несприятливому становищі, можливе шляхом ужиття заходів як у законодавчій (наприклад, запровадження квот), так і в практичній площині. Остання безпосередньо пов'язана із залученням жінок до громадської участі у суспільно-політичних процесах, оскільки залучення молодих жінок та дівчат до активної громадської діяльності є кроком до подальшого розвитку їхньої політичної кар'єри як депутаток місцевого чи національного рівня. Їхнє залучення та участь у процесі розробки та ухвалення рішень на рівні місцевих громад насамперед допоможе вирішити проблеми, які породжують дискримінацію цих жінок та дівчат, а також дозволить сформувати потужну низову ініціативу, що зможе впливати на формування засад гендерно чутливої політики як на місцевому і регіональному рівнях, так у перспективі й на національному рівні.

Посилення політичної участі жінок, які належать до груп у несприятливому становищі, загалом сприятиме створенню інклюзивного політичного процесу, протидії дискримінації, та покращенню життя громади в цілому. Відповідно до стандартів та рекомендацій Ради Європи держави-члени мають запроваджувати політику, яка сприяла б участі громадськості у житті місцевих громад, а також надати можливість місцевим органам влади застосовувати різноманітні інструменти участі в рамках національної нормативно-правової

39. Дослідження Агентства ЄС з основоположних прав «Дискримінація та умови проживання ромських жінок у 11 країнах – членах ЄС, 2014 ([Discrimination against and living conditions of Roma women in 11 EU Member States](#), European Union Agency for Fundamental Rights, 2014).

бази⁴⁰. У цьому контексті корисними є *Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень, схвалені Комітетом міністрів Ради Європи у 2017 році*⁴¹, які пропонують низку форм такого залучення:

- інформування (надання органами влади якнайповнішого доступу до ключових документів та інформації в різних формах (паперовій, електронній) без обмеження можливостей аналізу та повторного використання такої інформації;
- проведення консультацій (збір думок та поглядів громадян, неурядових організацій та громадянського суспільства в цілому щодо різних суспільно-політичних питань за допомогою різних методів та інструментів, як-от зустрічей, громадських слухань, фокус-груп, вивчення громадської думки, проведення опитувань тощо);
- підтримка діалогу (обмін поглядами між органами публічної влади, громадянами, неурядовими організаціями та громадянським суспільством у цілому, наприклад, шляхом створення різних платформ як постійного місця для діалогу та участі, які можуть охоплювати регулярні громадські слухання, громадські форуми, консультативні ради чи аналогічні структури);
- сприяння активному залученню громадян (наприклад, через створення робочих груп чи комітетів для спільної розробки документів, а також політик і законів, щодо яких у кінцевому результаті має бути прийнято рішення органами влади).

Украї важливо, щоб органи влади залучали до таких процесів молодь, зокрема, молодь із груп у несприятливому становищі, серед яких представники етнічних, національних, соціальних, сексуальних, культурних, релігійних та мовних меншин⁴². Щоб досягнути реального залучення молоді, зокрема й жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі, до участі у справах громади, органи влади можуть використовувати різні інструменти:

- проведення навчання для молоді щодо форм та методів громадської участі;
- інформування молоді про можливості, заходи або проекти, що можуть бути їм цікаві;
- використання різних інформаційних та комунікаційних технологій для донесення такої інформації до молоді та отримання зворотного зв'язку від них;

40. Рекомендація CM/Rec(2001)19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо участі громадян у місцевому громадському житті ([Recommendation Rec\(2001\)19 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on the participation of citizens in local public life](#)).

41. Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень CM(2017)83-final, ухвалені Комітетом міністрів Ради Європи 27 вересня 2017 року ([Guidelines for civil participation in political decision making adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 27 September 2017](#)).

42. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті (2003) ([Revised Charter on participation of young people in local and regional life](#)).

- надання підтримки для розробки та впровадження проєктів, які ініційовані молоддю, відповідно визнаючи важливість їхньої участі у справах громади та волонтерській роботі.

У зв'язку з цим у наступному розділі посібника запропоновано методичні рекомендації щодо розробки та впровадження навчально-просвітницької програми, спрямованої на підвищення спроможності молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі, брати активну участь у суспільно-політичних процесах. Органи місцевої влади та місцеві громадські організації можуть брати її за зразок при розробці та проведенні відповідних навчальних заходів у своїх громадах. Такі навчально-просвітницькі програми зможуть підвищити шанси таких молодих жінок і дівчат бути згодом обраними до представницьких органів у їхніх громадах.

Рис. 3. Позитивний ефект участі жінок із груп у несприятливому становищі в управлінні місцевими громадами

Здобувши більше представництво у виборних органах громад, жінки з груп у несприятливому становищі зможуть задіяти додаткові механізми захисту власних прав, боротьби з дискримінацією та відстоювання принципів рівних можливостей, серед яких:

- формування депутатських об'єднань, спрямованих на захист прав груп жінок та дівчат у несприятливому становищі;
- делегування жінок із груп у несприятливому становищі до виконавчої влади громади;
- ініціювання соціальних програм на рівні сіл, міст, районів та областей, спрямованих на подолання дискримінації;
- перерозподіл пріоритетів розвитку громади з урахуванням інтересів різних груп населення, зокрема й груп жінок та дівчат у несприятливому становищі;
- реалізація найкращих практик захисту прав жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі.

ЧАСТИНА II. МЕТОДОЛОГІЯ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ «УЧАСТЬ ЖІНОК ТА ДІВЧАТ ІЗ ГРУП У НЕСПРИЯТЛИВОМУ СТАНОВИЩІ В УПРАВЛІННІ МІСЦЕВИМИ ГРОМАДАМИ»

У цьому розділі ми пропонуємо методологічні поради щодо організації та впровадження навчальної програми для посилення спроможності молодих жінок та дівчат брати активну участь у суспільно-політичних процесах їхніх громад.

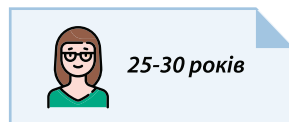
А. Визначення цільової аудиторії навчальної програми

Планування та організація навчальної програми починається з визначення цільової аудиторії. Ми радимо насамперед зосередити свою увагу на групі жінок і дівчат у несприятливому становищі, яка чисельно найбільш представлена у вашій громаді. Навчальна програма має бути наповнена та реалізована із урахуванням потреб такої групи. Водночас не існує обмежень щодо створення «змішаних» навчальних груп, до яких можуть увійти представниці різних груп у несприятливому становищі. Проте у цьому випадку необхідно чітко визначити, чи запропонована навчальна програма однаковою мірою задовольнить потреби усіх учасниць та досягне очікуваного результату.

Для визначення цільової аудиторії навчальної програми доцільно використовувати статистичні дані, розподілені за ознакою статі, а також «гендерні паспорти» населених пунктів (за наявності).

Оскільки ця навчальна програма розрахована на молодих жінок та дівчат із груп у несприятливому становищі, необхідно також розуміти, осіб якого віку визначати як «молодь». Відповідно до цілей європейської молодіжної політики, яку проводять Рада Європи, Європейський Союз, *молодими людьми визнаються особи віком від 13 до 30 років*⁴³.

Відповідно при формуванні навчальної групи ми пропонуємо виокремити такі вікові групи учасниць:

43. Партнерство Ради Європи та ЄС з питань досліджень: Звіт дослідницького семінару «Молодіжний сектор та неформальна освіта (навчання): впровадження навчання протягом життя у реальність та сприяння Третьому сектору», Страсбург, 28-30 квітня 2004 (Council of Europe and European Commission Research Partnership: Report of the Research Seminar 'The Youth Sector and Non-formal Education/Learning: working to make lifelong learning a reality and contributing to the Third Sector', Strasbourg 28-30 April 2004). Глосарій щодо молоді. Молодіжне партнерство ЄС та Ради Європи ([Glossary on youth. The EU-CoE youth partnership](#)).

Такий поділ сприятиме формуванню більш однорідної групи за рівнем психоемоційного розвитку та життєвого досвіду учасниць. Оскільки відмінності у вікових групах суттєво відрізняють підходи до взаємодії з учасницями, тому об'єктивно задля покращення якості навчальної програми необхідно проводити навчальні модулі з використанням відповідних кожній віковій групі психологічних технік та матеріалів.

Для залучення учасниць вікової групи 13-17 років ви можете співпрацювати із загальноосвітніми навчальними закладами, а для залучення учасниць вікової групи 18-24 роки – із вищими навчальними закладами відповідно.

Для того щоб визначити критерії відбору учасниць, варто відповісти на такі запитання:

- Яка мета заходу?
- Яка цільова група заходу? На кого захід впливатиме? (Нижче можна ознайомитися із критеріями відбору учасниць).
- Які ресурси наявні або можна залучити для впровадження навчальної програми? Скільки учасниць можна залучити до навчання?

Після сформульованих відповідей виділяють критерії відбору.

Наприклад: навчальна програма/тренінг із питань участі жінок у процесі розробки та прийняття рішень в територіальних громадах. Учасниці – жінки, які належать до визначеної групи населення у несприятливому середовищі, віком від 18 до 24 років. Регіон – конкретна область/район/населений пункт. Програма/тренінг передбачає участь 20 жінок, при цьому пріоритет надається жінкам, які вперше відвідують навчальну програму з подібної тематики.

Б. Критерії відбору учасниць

Критерії відбору учасниць обов'язково мають бути зазначені у тексті оголошення (анонсу) про навчання. Для полегшення процесу відбору радимо використовувати електронні форми для заповнення (Google-форми), які дозволяють зібрати інформацію про бажаних в одному електронному файлі та спрощують процедуру відбору.

Залежно від тематики, мети заходу та бажаного рівня підготовки учасниць в анкету для відбору може бути внесено питання, які потребують короткої або, навпаки, розгорнутої відповіді. Список критеріїв може бути таким:

- Регіон/місто/населений пункт, у якому учасниці проживають.
- Приналежність до визначеної цільової групи.
- Вік учасниць.

- Рівень освіти та попередній досвід участі у неформальних навчальних програмах, стажуваннях, тренінгах на подібну тематику тощо.
- Попередній досвід участі у процесах розробки та прийняття суспільно-політичних рішень у громаді, взаємодії з органами місцевої влади, громадської роботи.
- Попередній досвід реалізації проєктів та адвокаційних кампаній.
- Мотивація для участі у пропонованій навчальній програмі.
- Подальші плани чи бачення щодо використання набутих знань у майбутньому.

В. Організація навчання та залучення тренерів/-ок (експертів/-ок)

Незалежно від того, хто виступає ініціатором програми, для вдалої її реалізації необхідно визначити команду, відповідальну за організацію усіх заходів у ході навчальної програми, відбір учасниць та підбір тренерів/-ок (експертів/-ок) і наставників/-ць, налагодження та підтримку комунікації з ними, комунікацію з партнерами, зокрема й із представниками місцевої влади. Така команда мінімально має складатися із:

- керівника/-ці програми;
- асистента/-ки програми;
- фінансового асистента/-ки;
- психолога/-ині.

Для більшої ефективності реалізації навчальної програми важливо також налагодити ефективну комунікацію між органом місцевої влади громади та організацією, яка ініціює або долучена до впровадження програми. Це необхідно для того, щоб напрацьовані учасницями проєкти могли бути підтримані, апробовані та впроваджені у відповідній громаді за участі та сприяння місцевої влади.

Відбір тренерів/-ок (експертів/-ок) та наставників/-ць має відбуватися відповідно до пропонованих тем навчальних модулів. При відборі тренерів ми рекомендуємо ознайомитися із їхнім резюме насамперед на предмет того, чи мають вони достатній досвід, зокрема й практичний, у проведенні таких навчальних заходів, а також чи розуміють вони особливості та специфіку цієї навчальної програми для жінок, які належать до груп у несприятливому становищі, або ж вони безпосередньо відносяться до такої групи, мають необхідні знання та поділяють цінності прав людини і гендерної рівності. У якості наставників та наставниць доцільно залучати жінок та чоловіків – лідерів громадської думки з вашої громади, визнаних правозахисників, успішних громадсько-політичних діячів тощо.

Г. Комунікація протягом навчального процесу та після завершення навчання (формальне та неформальне спілкування)

Зазвичай учасниці навчальної програми, отримавши нові знання та навички в безпечному навчальному просторі, відчувають невпевненість та побоювання при їх використанні у реальному житті. Тому керівнику/-ці програми варто окреслити, як учасниці отримують підтримку та зворотний зв'язок.

Спілкування між тренерами/-ками, наставниками/-цями та учасницями повинно бути гендерно чутливим, мати формальний характер та виконувати функції моніторингу та оцінки. Форми спілкування повинні бути обговорені під час першої зустрічі групи учасниць, які братимуть участь у програмі. Організатор навчальної програми пояснює учасницям пропонувані форми спілкування, його періодичність та інструменти.

Серед запропонованих форм спілкування можуть бути:

- особисті зустрічі (індивідуальні або групові);
- телефонні розмови;
- листування електронною поштою;
- спілкування у соціальних мережах (створення груп, групових чатів);
- інформаційні повідомлення;
- зворотний зв'язок, консультація за запитом або за домовленістю.

Періодичність спілкування визначається організатором разом із командою тренерів/-ок та наставників/-ць і узгоджується з учасницями. Наприклад, зустріч малої групи з наставником/-цею може відбуватися один раз на тиждень, індивідуальні зустрічі (телефонні розмови, обговорення в закритих групах у соціальних мережах) – раз на два тижні або за домовленістю – один раз на декілька днів. Електронне листування використовується при потребі повідомити інформацію та/або надіслати навчальні матеріали.

Неформальне спілкування

Неформальне спілкування ініціює команда наставників/-ць та тренерів/-ок. Зазвичай учасниці довготривалої навчальної програми самостійно вибудовують неформальні зв'язки між собою, але команда наставників/-ць та тренерів/-ок може так допомогти в організації неформальних зустрічей:

- об'єднати учасниць у мікрогрупи (по 3-4 учасниці);
- запропонувати мікрогрупам завдання, які учасниці виконуватимуть поза навчальним залом;

- надати інструменти, якими учасниці мікрогруп можуть підтримувати одна одну;
- обговорити порядок взаємодії мікрогруп із наставницями.

Після завершення навчання учасниці та команда проєкту можуть продовжувати неформальне дружнє спілкування в уже створених онлайн-спільнотах та періодично проводити особисті зустрічі для обміну власними історіями успіху, підтримки одна одної, поширення анонсів щодо цікавих заходів тощо.

Д. Зворотний зв'язок

Зворотний зв'язок – складник навчального процесу, який підводить учасниць до самоаналізу, це потужний засіб освоєння нового досвіду.

Тренер/-ка (або команда) має бути достатньо уважним/-ою, щоб помітити зміни в поведінці учасниць та реагувати на ці зміни у відповідний момент.

Оптимальна стратегія надання зворотного зв'язку «тренер – учасник» – це допомогти учасниці самостійно вказати на зміни, зробити відповідні висновки та спланувати подальші дії. Тренерам краще утримуватися від оцінки та інтерпретації цих змін, наскільки вони правильні чи ні, навіть якщо учасниці звернуться з проханням про це.

Зворотний зв'язок – це не критика чи порада. Зворотний зв'язок надає отримувачу тільки інформацію про його/її дії, результат та їхні наслідки. Отримувач сам приймає рішення та відповідає за наслідки.

Зворотний зв'язок спрямований на поведінку чи ситуацію, на пошук рішення, він – специфічний (не загальний), своєчасний.

Зазвичай результат зворотного зв'язку – співпраця та початок змін.

Як надається зворотний зв'язок:

- використовуйте модель «Я – повідомлення»;
- коментуйте конкретну ситуацію чи поведінку;
- упевніться, що коментарі відповідають потребам учасниці;
- надавайте зворотний зв'язок тільки тоді, коли це може викликати позитивні зміни;
- уникайте узагальнених неконкретних повідомлень;
- не ставте запитання, які змушуватимуть учасниць виправдовуватися;
- інформація має бути короткою, лаконічною та зрозумілою.

Зворотний зв'язок надається за правилом «що було добре і що, на ваш погляд, можна було б покращити». Перш ніж тренер/-ка (група) надасть зворотний зв'язок, учасниці можуть самостійно ідентифікувати та оцінити свою роботу – тоді людина краще усвідомлюватиме власну відповідальність за своє навчання.

Рекомендації щодо надання та отримання зворотного зв'язку:

Той, хто надає:

- фокусується на поведінці, а не на людині;
- базується на спостереженні, а не на висновках;
- дає опис, а не оцінку;
- ділиться інформацією/ідеєю, а не радить або дає вказівку;
- говорить конкретно, а не узагальнює;
- реагує негайно, а не з затримкою;
- фокусується на аспектах, що змінюються, а не на чинниках, невідконтрольних тому, хто отримує;
- поєднує позитивне та негативне, а не оцінює суто позитивно чи суто негативно.

Той, хто отримує:

- сприймає, а не захищається;
- уважно слухає, а не перериває і не заперечує;
- визнає, а не ігнорує;
- уточнює, а не шукає прихований підтекст;
- обговорює, якщо є потреба, а не відмовляє у відповіді;
- коли ми звертаємося до групи, щоб отримати зворотний зв'язок, ми просимо сказати: що, на погляд учасниць, було добре (сподобалося) та що, на їхній погляд, можна було б покращити.

Е. Як скласти навчальну програму та адаптувати її до власного контексту

Чітко визначте цілі вашої навчальної програми відповідно до потреб учасниць:

- Що учасниці повинні дізнатися під час навчальної програми/сесії?
- Які навички необхідно відпрацювати?

■ Як можна буде перевірити, наскільки інформація була засвоєна учасницями?

Оцінка потреб навчальної групи. Для того щоб сформувати навчальну програму, яка відповідатиме потребам учасниць та буде успішно ними засвоєна, необхідно насамперед здійснити оцінку їхніх потреб, наявних знань, умінь та попереднього досвіду. Досить часто саме цьому етапу навчальної роботи приділяється недостатня увага, що призводить до неадекватного формування навчальної програми (навчальний матеріал не відповідає рівню освітньої, професійної та психологічної підготовки учасниць – надто складний чи навпаки простий, запропоновані практичні вправи не відповідають реальним умовам, у яких щоденно перебувають учасниці, тощо).

Аби уникнути подібної ситуації, ми рекомендуємо розпочати навчання із модуля/навчальної сесії, присвяченого/-ої оцінці потреб та рівня підготовки учасниць навчальної групи. Орієнтовна тривалість такого модуля має становити один навчальний день. Участь психолога/-ини є обов'язковою у цьому/цій модулі/сесії, щоб коректно оцінити емоційний стан та психологічні бар'єри в учасниць тієї чи іншої цільової групи, що також повинно бути враховано при формуванні подальшої навчальної програми.

Адаптація вправ та програми до власного контексту. За результатами проведення оцінки потреб та рівня підготовки учасниць керівник/-ця програми спільно із тренерською командою мають адаптувати навчальні модулі за рівнем складності та наповненням до визначених потреб. Зокрема, у кінці цієї частини посібника можна ознайомитися зі змістом навчальних модулів, тематика яких розподілена відповідно до загального рівня підготовки учасниць.

Окрему увагу варто приділити адаптації вправ та практичних завдань. Вправи – дуже ефективний інструмент. Перед уведенням вправи до навчальної програми або перед рекомендацією вправи до індивідуальної роботи виконайте її самостійно, впевніться, що вправа вирішуватиме саме поставлене завдання. Пропишіть заздалегідь запитання до учасниць та висновки, до яких ви будете «підводити» групу.

В обов'язки тренерської команди входить точне регулювання, внесення коректив та адаптація вправи до потреб учасниць.

Практичні питання. При розгляді питання про доцільність використання того чи іншого методу поміркуйте про практичні питання: чи можна використати реальні факти або навести та проаналізувати реальні життєві приклади.

Формування навчальних модулів. Після проведення оцінки потреб та рівня підготовки учасниць необхідно скласти зміст навчальних модулів та план роботи, враховуючи час на знайомство та налаштування групи на роботу, час на інформаційні повідомлення, мінілекції, час на практичні вправи та час на оцінку виконаної роботи і зворотний зв'язок, а також час на перерви для відпочинку.

Ми пропонуємо складати навчальну програму так, щоб на кожен із модулів було відведено один навчальний день. Комплексна навчальна програма має складатися щонайменше із восьми навчальних днів – відповідно із восьми навчальних модулів (з орієнтовним змістом кожного із модулів можна ознайомитися у кінці цього розділу).

Приклад планування (за часом) одного навчального дня/модуля

Навчальний день / модуль		
Час	Захід	Форма роботи
09:30-10:00	 Реєстрація учасниць	
10:00-10:30	Вітання тренерів, представлення програми	Повідомлення від тренерів
10:30-11:00	Знайомство, встановлення правил, очікування учасниць, заповнення анкети	Індивідуальна/групова
11:00-11:30	 Перерва на каву	
11:30-13:00	Навчальний блок 1	Мінілекція, робота в мінігрупах, робота у великій групі
13:00-14:00	 Обід	
14:00-15:30	Навчальний блок 2	Мінілекція, робота в мінігрупах, робота у великій групі
15:30-16:00	 Перерва на каву	
16:00-17:30	Навчальний блок 3	Мінілекція, робота в мінігрупах, робота у великій групі
17:30-18:30	Оцінка результатів навчання, підсумки дня	Зворотний зв'язок учасниць

Чисельність групи. Враховуючи попередній досвід організації подібних навчальних програм та ефективності роботи у групах, ми рекомендуємо формувати навчальну групу, зважаючи на такі параметри: мінімальна кількість учасниць – 8, максимальна – 25.

Для виконання окремих вправ та завдань із учасницями вам може знадобитися допомога додаткових фасилітаторів, а також додатковий час. Якщо ви можете собі дозволити витратити додатковий час, будьте обережні, щоб сама вправа або оцінка не затягнулися. Спробуйте розділити учасниць на дві групи для оцінки, а потім запропонувати учасницям презентувати коротку доповідь на загаль. Якщо ви влаштовуєте рольові ігри, можна розділити групу на пари або ж кожному в групі визначити певну роль. Якщо у вас невелика кількість учасниць і вправа передбачає роботу в малих групах, скорочуйте кількість малих груп, а не зменшуйте кількість людей у кожній малій групі. Отже, можна буде забезпечити різноманітність поглядів та підтримати дискусію всередині групи.

Час виконання. Для деяких завдань та вправ вам може знадобитися більше часу, ніж планувалося. Тому при плануванні програми радимо враховувати можливу складність завдань залежно від рівня підготовки учасниць та відповідно планувати час на виконання таких завдань. Водночас у край важливо рухатися згідно з попередньо розробленим планом та виділеним часом для виконання.

Оцінка ефективності навчання. Зазвичай оцінка отриманих знань та навичок учасниць проводиться в форматі анкетування. Однакові питання за тематикою тренінгу ставляться на початку заходу і наприкінці. Для такого анкетування також можна використовувати різні онлайн-сервіси (наприклад, Kahoot, Classmarker тощо).

Є. Пропонований зміст навчальних модулів

МОДУЛЬ 1

Оцінка навчальних потреб

Мета

Оцінити рівень знань та підготовки учасниць на момент початку навчальної програми. Виявити, які нові знання, уміння та навички необхідні учасницям задля підвищення їхньої участі у громадсько-політичному житті громади. Визначити подальший зміст та очікувані результати навчальної програми з урахуванням початкової оцінки знань учасниць.

Тривалість

Один навчальний день.

Теми для розгляду та вивчення

- Визначення загального контексту, у якому перебуває навчальна група (культурні, соціальні, економічні, політичні особливості).
- Визначення поточного рівня знань та підготовки учасниць на момент початку навчальної програми:
 - ▶ який поточний рівень знань та умінь учасниць;
 - ▶ які знання та вміння потрібні учасницям, щоб досягти успіху;
 - ▶ які прогалини у вміннях та знаннях учасниць існують;
 - ▶ які дії необхідно вжити для забезпечення стійкого навчального результату.
- Визначення змісту та плану навчання.
- Визначення критеріїв оцінювання.

Аналіз потенційних перешкод та можливостей, які виникатимуть у навчальному процесі.

Очікувані результати

Команда навчальної програми разом із тренерами/-ками та наставниками/-цями:

- проаналізували загальний контекст, у якому перебувають учасниці навчальної групи, а також можливі ризики і перешкоди в реалізації навчальної програми;
- визначили поточний рівень знань та умінь учасниць, а також виявили прогалини у їхніх знаннях;
- ідентифікували, яких заходів необхідно вжити для усунення виявлених прогалин та забезпечення стійкості навчального процесу;
- визначили змістовне наповнення, рівень складності навчальної програми (базовий чи просунутий) та критерії оцінювання;
- сформували психологічні потреби учасниць.

Примітки

Цей модуль є вкрай важливим для подальшої ефективної реалізації навчальної програми. Він розрахований насамперед на саму команду навчальної програми – організаторів/-ок, тренерів/-ок, наставників/-ць для того, щоб запропонована ними програма чітко відповідала потребам учасниць. Окрім того, під час першого модуля учасниці отримують нагоду краще познайомитися одна з одною.

У ході проведення цього модуля ми рекомендуємо використовувати такі методи, як інтерв'ю, анкетування, опитування, фокус-групи, групові дискусії, спостереження.

МОДУЛЬ 2

Права людини та гендерна рівність

Мета

Надати учасникам уявлення та базові знання про міжнародно-правові документи та механізми захисту прав і свобод людини, гендерну рівність та гендерне інтегрування.

Тривалість

Один навчальний день.

Теми для розгляду та вивчення

Базовий рівень:

- Міжнародні документи та стандарти у сфері прав людини та гендерної рівності.
- Національний механізм забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.
- Гендерні стереотипи та способи протидії.
- Дискримінація: форми та різновиди.
- Сексизм та його прояви.
- Правові механізми захисту порушених прав.

Просунутий рівень:

- Стан забезпечення гендерної рівності на національному та регіональному/ місцевому рівні.
- Гендерне інтегрування та гендерний аналіз у плануванні та розвитку місцевих громад.
- Недискримінація у публічних комунікаціях.

Очікувані результати

Базовий рівень:

- Учасниці ознайомились із ключовими міжнародними та національними документами у сфері прав людини та гендерної рівності.
- Учасниці оволоділи такими поняттями, як «дискримінація», «множинна дискримінація», «гендерні стереотипи», «сексизм», «позитивні дії», «гендерна рівність», «гендерне інтегрування».
- Учасниці усвідомили та вміють ідентифікувати гендерні стереотипи, різні форми дискримінації, сексизм.
- Учасниці оволоділи знаннями та навичками використання правових механізмів захисту своїх прав.

Просунутий рівень:

- Учасниці розуміють та вміють застосовувати на базовому рівні гендерне інтегрування та гендерний аналіз для цілей розробки та впровадження проєктів розвитку їхніх громад.
- Учасниці володіють інформацією про стан забезпечення гендерної рівності в регіоні, своїй країні та громаді (у суспільно-політичному, економічному, культурному, безпековому секторах).
- Учасниці вміють комунікувати, не використовуючи дискримінаційні та стереотипні повідомлення або висловлювання.

Примітки

У цьому модулі можна використовувати вправи №1-9, 12, 16, 18, 19 із Додатку 1.

На цьому етапі навчання важливо акцентувати увагу на формуванні практичних навичок використання правових засобів захисту своїх прав, протидії сексизму та дискримінації, щоб учасниці не лише знали про можливі способи захисту, але й вміли їх застосовувати (наприклад, вміли готувати відповідні скарги/заяви/звернення до уповноважених органів; знали актуальні контакти національних гарячих ліній із протидії гендерно зумовленому насильству та служб безоплатної правової допомоги тощо).

МОДУЛЬ 3

Участь жінок у суспільно-політичному житті на місцевому/регіональному рівні

Мета

Посилити можливості учасниць брати активну участь у розвитку місцевої громади/регіону та у процесі розробки і прийняття суспільно-політичних рішень на місцевому/регіональному рівні

Тривалість

Один навчальний день.

Теми для розгляду та вивчення

Базовий рівень:

- Система державних органів: статус, повноваження, розмежування функцій та компетенцій.
- Структура та повноваження органів місцевого самоврядування.
- Інструменти та способи залучення громадян до участі у процесі прийняття суспільно-політичних рішень на місцевому/регіональному рівні.
- Громадська участь у розвитку місцевого самоврядування та громади/регіону.

Просунутий рівень:

- Формування органів місцевого самоврядування. Виборчий процес та участь у виборах.
- Моделювання процесу громадської участі (у форматі гри-симуляції).
- Успішні практики співпраці громадськості та місцевої влади у процесі розробки, прийняття та впровадження рішень на місцевому/регіональному рівні.

Очікувані результати

Базовий рівень:

- Учасниці ознайомились із системою та структурою державних органів та органів місцевого самоврядування.
- Учасниці оволоділи такими поняттями, як «місцева громада», «громадська участь», «розвиток місцевої громади».
- Учасниці знають та уміють застосовувати на практиці різноманітні інструменти залучення громадян до процесу розробки і прийняття рішень на місцевому рівні.

Просунутий рівень:

- Учасниці отримали знання щодо виборчої системи та процедур і формування органів місцевого самоврядування.
- Учасниці розуміють особливості залучення до процесу розробки та прийняття рішень на місцевому рівні.
- Учасниці проаналізували успішні практики залучення жінок, які належать до груп, що перебувають у несприятливому становищі, до процесу розробки та прийняття рішень на місцевому рівні.
- Учасниці взяли участь у моделюванні залучення громадян до процесу розробки та прийняття рішень.

Примітки

У цьому модулі можна використовувати вправи №1-6, 10-13, 21 із Додатку 1.

МОДУЛЬ 4

Політична та громадська участь: точки дотику та можливості

Мета

Налагодження комунікації учасниць із представниками/-цями органів місцевої влади в громаді, а також лідерами/-ками громадської думки, а також напрацювання можливих шляхів співпраці.

Тривалість

Один навчальний день.

Теми для розгляду та вивчення

Базовий рівень:

- Знайомство та мережування із представниками/-цями органів місцевого самоврядування та органів державної влади в громаді.
- Знайомство та мережування із лідерами/-ками громадської думки.
- Ознайомлення із роботою органів місцевого самоврядування та органів державної влади в громаді (можливий формат – ознайомчий візит до органу місцевого самоврядування; участь у громадських слуханнях тощо).
- Форми співпраці місцевої влади із громадянським суспільством у конкретній громаді.

Просунутий рівень:

- Ознайомлення із планом розвитку в конкретній громаді та програмами/проектами, які реалізуються на його виконання.
- Аналіз способів та методів, які використовує місцева влада для застосування гендерного інтегрування у своїй діяльності, а також стану врахування чи неврахування потреб різних груп населення.

Очікувані результати

Базовий рівень:

- Учасниці налагодили комунікацію та встановили особисті контакти із представниками/-цями органів місцевого самоврядування та органів державної влади в громаді, а також лідерами/-ками громадської думки.
- Учасниці ознайомились із роботою органів влади у громаді, наприклад, відвідали їх із ознайомчим візитом, взяли участь у засіданнях комітетів, громадських слуханнях тощо.
- Учасниці поінформовані про формати та шляхи співпраці громадян та органів влади в громаді.
- Визначено можливі шляхи співпраці учасниць навчальної програми із органами влади в громаді.

Просунутий рівень:

- Учасниці поінформовані про план розвитку громади, проекти та програми, які реалізуються на його виконання.
- Учасниці поінформовані про те, як місцева влада в громаді застосовує гендерне інтегрування.

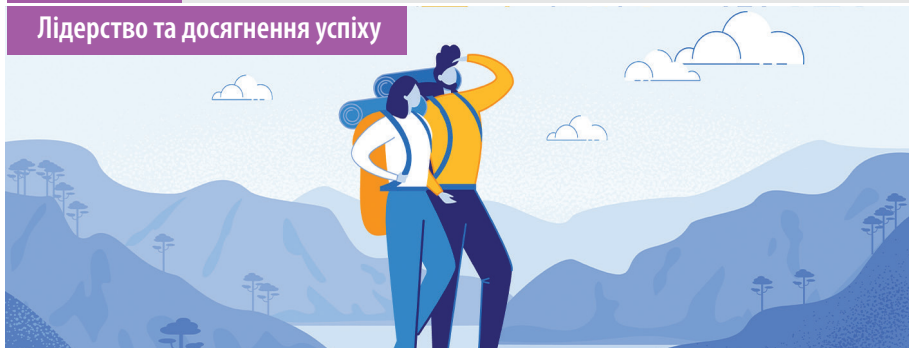
Примітки

У цьому модулі варто використовувати формати групової або загальної дискусії, круглих столів, ділових сніданків, ознайомчих візитів тощо.

Спілкування із представниками/-цями органів місцевого самоврядування та органів державної влади в громаді, а також лідерами/-ками громадської думки може відбуватися як у офіційній, так і в більш неформальній атмосфері задля мережування та налагодження особистих контактів. Під час проведення цієї навчальної сесії, можливо, буде необхідним залучення додаткових модераторів/фасилітаторів (у випадку великої кількості учасниць в навчальній групі, наприклад, 15-25).

МОДУЛЬ 5

Лідерство та досягнення успіху

Мета

Розвинути лідерські якості та вміння учасниць, розширити їхнє уявлення про лідерство, активізувати лідерський потенціал учасниць, надати учасницям знання про техніки лідерського впливу та роботу із власним емоційним станом.

Тривалість

Один навчальний день.

Теми для розгляду та вивчення

Базовий рівень:

- Природа та сутність лідерства.
- Стили лідерства.
- Виявлення власного лідерського потенціалу та визначення лідерської мети.
- Розвиток лідерських якостей.
- Мистецтво самопрезентації та публічного виступу.
- Лідерство та побудова команди.
- Самоконтроль та емоційний інтелект.

Просунутий рівень:

- Політичне лідерство.
- Формування власного лідерського стилю.
- Кризові комунікації та зміцнення лідерських позицій в емоційно напружених, проблемних ситуаціях.
- Розвиток навичок асертивного спілкування (неагресивна впевненість).

Очікувані результати

Базовий рівень:

- Учасниці усвідомили себе як лідерки, дізналися про стилі лідерства.
- Учасниці визначили свою лідерську мету.
- Учасниці розвинули навички самоконтролю: самоповага та впевненість у собі; розвинули самосвідомість, зокрема й усвідомлення своїх прав, обов'язків, цінностей, сильних і слабких сторін; уміння ставити цілі; адекватна самооцінка.
- Учасниці оволоділи базовими навичками самопрезентації та публічного виступу.
- Учасниці ознайомились із основами побудови команди, взаємодії лідера та інших учасників/-ць команди.
- Учасниці розвинули навички управління стресом та почуттями; управління часом; формування позитивного мислення; освоїли методики релаксації.

Просунутий рівень:

- Учасниці ознайомились із успішними прикладами жіночого політичного лідерства, визначили особливості політичного лідерства як явища.
- Учасниці визначили власний стиль лідерства та шляхи для його удосконалення.
- Учасниці освоїли та відпрацювали на практичних завданнях навички кризових комунікацій.
- Учасниці освоїли та відпрацювали на практичних завданнях навички асертивного спілкування.

Примітки

У цьому модулі можна використовувати вправи №1-6, 11, 12, 21 із Додатку 1.

У рамках цього модуля ми рекомендуємо організувати надихаючу зустріч із жінками – лідерками місцевої громади задля обміну персональним досвідом та історіями успіху.

МОДУЛЬ 6

Основи адвокації

Мета

Надати учасницям знання та практичні навички з адвокації, її видів та етапів як одного з інструментів здійснення соціальних змін та демократичних перетворень у громаді/регіоні.

Тривалість

Один навчальний день.

Теми для розгляду та вивчення

Базовий рівень:

- Поняття та сутність адвокації.
- Види адвокації.
- Етапи адвокації.
- Підготовка до адвокації, визначення проблематики та зацікавлених сторін.
- Загальна інформація про методи адвокації.

Просунутий рівень:

- Застосування SWOT-аналізу в адвокації.
- Організація адвокаційних заходів.
- Створення коаліцій та партнерств.
- Вибір ефективних методів адвокації.
- Оцінка та моніторинг результатів адвокації.
- Успішні приклади адвокації прав жінок на регіональному/міжнародному рівні.

Очікувані результати

Базовий рівень:

- Учасниці розуміють, що таке адвокація.
- Учасниці отримали знання та навички про фізичну та цифрову безпеку у процесі адвокації.
- Учасниці вміють ідентифікувати проблему та пояснити її.
- Учасниці вміють проаналізувати проблему (наприклад, за допомогою візуалізації «дерева проблем»: основна проблема – стовбур, наслідки – гілки і листя, причини виникнення проблеми – коріння, або за допомогою схематичного аналізу).
- Учасниці можуть ідентифікувати зацікавлені сторони процесу (наприклад, за такими групами: опоненти; вигодонабувачі; особи, які приймають рішення).
- Учасниці можуть ідентифікувати первинну і вторинну цільову аудиторію.
- Учасниці володіють загальною інформацією про методи адвокації.

Просунутий рівень:

- Учасниці вміють формулювати цілі й завдання адвокації (наприклад, застосовуючи критерії SMART, тобто визначати завдання:
Specific – конкретними,
Measurable – вимірюваними,
Achievable – досяжними,
Relevant – релевантними,
Timebound – обмеженими часовими рамками).
- Учасниці вміють оцінити власний потенціал щодо вирішення обраної проблеми (наприклад, за допомогою SWOT-аналізу).
- Учасниці отримали навички щодо створення коаліцій.
- Учасниці отримали навички моніторингу та створення плану роботи.
- Учасниці отримали знання про різні методи адвокації: безпосереднє лобювання; інформаційні листи та заяви; звіти щодо обраної проблеми; спілкування із особами, які приймають рішення; організація освітніх заходів, практичних семінарів, конференцій; організація мирних зборів; видання газет, буклетів, постерів; використання онлайн-ресурсів для поширення та збору інформації.
- Учасниці отримали знання про форми співпраці з медіа (підготовка пресрелізів, пресконференцій, інтерв'ю та ін.).

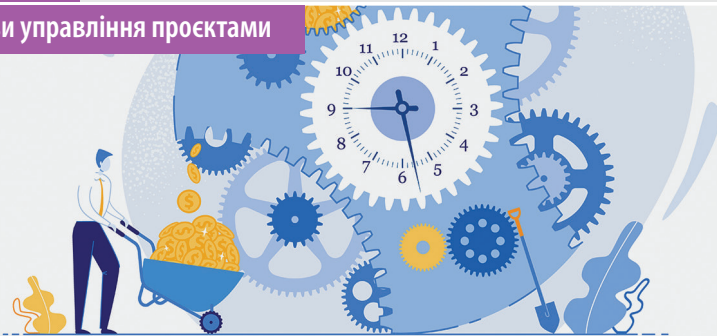
- Учасниці отримали знання про способи проведення моніторингу адвокаційної кампанії, вміють скласти план оцінки результатів та ефективності адвокаційної кампанії та визначати відповідні індикатори.

Примітки

У цьому модулі можна використовувати вправи №1-6, 15-17, 20, 21 із Додатку 1.

МОДУЛЬ 7

Основи управління проєктами

Мета

Надати учасникам знання про основи проєктного менеджменту та покрокову процедуру створення моделі проєкту.

Тривалість

Один навчальний день.

Теми для розгляду та вивчення

Базовий рівень:

- Поняття проєктного менеджменту.
- Що входить до проєктного менеджменту.
- Команда проєкту.
- Фінансові ресурси проєкту.
- Основні етапи реалізації проєкту.

Просунутий рівень:

- Формування команди проєкту, розподіл та делегування обов'язків у команді.

- Ініціювання проєкту.
- Планування проєкту.
- Реалізація та моніторинг проєкту.
- Фіналізація проєкту, звітність.
- Пошук джерел фінансування.
- Створення моделі проєкту.

Очікувані результати

Базовий рівень:

- Учасниці зрозуміли, що таке проєктний менеджмент та у яких сферах своєї діяльності його можна застосовувати.
- Учасниці отримали знання про основні принципи та етапи реалізації проєкту.
- Учасниці отримали знання про необхідні кваліфікації проєктного менеджера та команди.
- Учасниці отримали знання про джерела фінансування та формування бюджету проєкту.

Просунутий рівень:

- Учасниці набули знання про процедуру відбору учасників/-ць проєктної команди.
- Учасниці отримали знання про розподіл обов'язків у команді проєкту.
- Учасниці отримали поглиблені знання про особливості реалізації кожного з етапів проєкту.
- Учасниці ознайомились із формами та видами звітності за проєктом (фінансова, описова тощо).
- Учасниці ознайомились із можливими джерелами фінансування проєктів, способами їх залучення.
- Учасниці отримали практичні навички написання проєкту.

Примітки

У цьому модулі можна використовувати вправи №1-6, 17, 20 із Додатку 1.

МОДУЛЬ 8

Розробка та презентація проєкту для розвитку місцевої громади/регіону

Мета

Розвинути навички учасниць зі створення власних проєктів, спрямованих на розвиток місцевої громади/регіону.

Тривалість

Один навчальний день.

Теми для розгляду та вивчення

- Визначення тематики проєкту (із урахуванням потреб конкретної громади/регіону).
- Визначення цілей, завдань, очікуваних результатів проєкту.
- Визначення партнерів та інших зацікавлених сторін.
- Визначення джерел фінансування проєкту.
- Розробка проєктної заявки.
- Розробка бюджету проєктної заявки.
- Розробка календарного плану реалізації проєктної заявки.
- Розробка індикаторів реалізації проєктної заявки.
- План звітування про реалізацію проєкту.
- Презентація проєкту.

Очікувані результати

- Учасниці розробили власний проєкт, спрямований на розвиток місцевої громади/регіону.

- Учасниці отримали знання та практичні навички з підготовки проєктної документації (проєктних заявок, планів, звітів тощо).
- Учасниці розробили та провели презентації напрацьованих проєктів для зацікавлених сторін.

Примітки

Залежно від рівня підготовки та попереднього досвіду учасниць команда тренерів/-ок та наставників/-ць проєкту має допомагати учасницям у процесі підготовки та визначення плану презентації проєктів. Україй важливо, щоб такі презентації підготували та здійснили усі учасниці навчальної програми.

До участі у завершальному модулі варто запросити представників/-ць органів місцевого самоврядування та органів державної влади, лідерів/-ок громадської думки вашої громади, партнерські організації задля мережування та створення домовленостей щодо майбутньої реалізації презентованих проєктів.

ДОДАТОК 1. ВПРАВИ

Нижче наведено приклади вправ, які можна використовувати для наповнення ваших навчальних програм із відповідною адаптацією цих вправ до вашого контексту. Пропоновані вправи розроблено з використанням різних джерел⁴⁴.

А. Приклади практичних вправ для роботи в групах

1. ВПРАВА «Самопрезентація»

Мета

Самоактуалізація учасниць у навчальному просторі.

Тривалість

До 40 хвилин.

Ключові теми

Знайомство, початок тренінгу, криголам.

Порядок виконання

Учасниці сідають у коло. Тренером/-кою пропонується по черзі (по колу) повідомляти іншим учасницям групи таку інформацію:

- ▶ ім'я;
- ▶ основне захоплення;
- ▶ дві найкращі риси свого характеру;
- ▶ цікавий епізод або пам'ятна подія зі свого життя.

Тренери/-ки та інші члени групи можуть ставити учасниці, яка представляється, додаткові запитання.

Важлива інформація

Норму поставлення запитань демонструють тренери/-ки особистим прикладом. Ставлячи запитання, тренер/-ка демонструє учасниці зацікавленість в отриманні інформації, а також допомагає їй більш повно відкритися.

44. Методичні рекомендації для тренерів щодо розроблення та проведення тренінгів. – К., 2016. Авторський колектив: Т. Фулей (керівник робочої групи), Н. Буруковська, Т. Будниченко, Г. Савченко (<http://nsj.gov.ua/files/1491898085Методичка%20з%20проведення%20тренінгів%20-%20FINAL.pdf>). Компас: Посібник з освіти в галузі прав людини за участі молоді. Ред. 2012 р. – повністю переглянута та доповнена (<https://www.coe.int/tu/web/compass>). Довбах А. Сильные Мы: Мобилизация и развитие потенциала сообществ, уязвимых к ВИЧ. Методологическое тренинговое пособие. – К. МБФ «Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине», 2013. – 272 с. (http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/mob_preview.pdf).

2. ВПРАВА «Знайомство»

Мета

Самоактуалізація учасниць у навчальному просторі.

Тривалість

До 40 хвилин.

Ключові теми

Знайомство, початок тренінгу, криголам.

Порядок виконання

Вправа виконується в колі. Усі учасниці по черзі називають свої імена. Після завершення першого кола кожна людина називає спочатку ім'я учасниці, яка сидить ліворуч, потім ім'я тієї учасниці, яка сидить праворуч. Якщо вона помилилася, інші членкині групи їй допомагають.

Важлива інформація

Не варто перетворювати вправу на іспит із перевірки пам'яті. Надалі процедуру можна ускладнити, наприклад, пересадити учасниць групи так, щоб у них змінилися сусіди.

3. ВПРАВА «Автопортрет»

Мета

Самоактуалізація учасниць у навчальному просторі.

Тривалість

До 40 хвилин.

Ключові теми

Знайомство, початок тренінгу, криголам.

Порядок виконання

Учасниці сідають у коло. Кожній учасниці необхідно описати себе усно від імені третьої особи. Наприклад: «Ніна – невисока жінка 28 років. У неї темне волосся, зелені очі. Вона носить окуляри». Після короткого опису зовнішності необхідно перейти до опису рис характеру. Інші учасниці групи можуть ставити запитання, спрямовані на уточнення деталей, але також запитуючи про третю особу.

Важлива інформація

Тренеру/-ці необхідно керувати процедурою самоопису й поставлення запитань. Запитання мають бути по суті, відбивати зацікавленість у людині й орієнтовані на отримання додаткової інформації.

4. ВПРАВА «Представлення інших»

Мета	Самоактуалізація учасниць у навчальному просторі.
Тривалість	До 40 хвилин.
Ключові теми	Знайомство, початок тренінгу, криголам.

Порядок виконання

Учасниці утворюють пари. Бажано, щоб учасниці у парі не були знайомі одна з одною. Після цього кожна учасниця опитує свою партнерку упродовж певного часу, намагаючись зібрати якомога більше інформації про неї. Час обговорюється заздалегідь, але не більше 10 хвилин. Після закінчення часу відбувається зміна ролей у парах.

Через 15-20 хвилин учасниці повертаються в коло, і кожна представляє свою партнерку, розповідаючи про те, що їй вдалося про неї дізнатися. Після закінчення розповідей учасниця, яку представляли, має можливість виправити неточності, додати або пояснити деякі моменти, а також відповісти на запитання інших учасниць групи.

Важлива інформація

Тренеру/-ці краще запропонувати учасницям варіанти запитань, які вони можуть використати в процесі збирання інформації. Наприклад:

- ▶ Яким ім'ям ви волієте, щоб вас називали?
- ▶ Яке у вас хобі?
- ▶ Якби ви хотіли щось змінити в собі, то що б це було?
- ▶ Що б ви хотіли повідомити про себе групі?
- ▶ Чим би ви хотіли займатися в майбутньому?
- ▶ Які риси характеру в людях вам не подобаються найбільше?

5. ВПРАВА «Правила»

Мета	Забезпечити конструктивну атмосферу для роботи.
Тривалість	10-15 хвилин.
Ключові теми	Правила, самоактуалізація.

Порядок виконання

- 1 Обговоріть з учасницями, що таке правила, для чого потрібно приймати правила.
- 2 Запропонуйте групі правила роботи, зберігаючи послідовність:
 - ▶ приходити вчасно;
 - ▶ бути позитивними;
 - ▶ не критикувати;
 - ▶ говорити коротко, по черзі, за темою;
 - ▶ персоніфікація;
 - ▶ добровільність;
 - ▶ конфіденційність;
 - ▶ інші правила, запропоновані групою.
- 3 Обговоріть та погодьте з групою кожне з цих правил.
- 4 Запропонуйте групі в разі порушення правил користуватися жестом відкритих долонь.

Теоретична інформація для ініціювання дискусії:

- ▶ Приходити вчасно – виявляти повагу до себе та інших. Усвідомлення права інших не гаяти час на очікування тих, хто запізнюється.
- ▶ Бути позитивними – бути позитивними у висловах і ставленні до інших, прагнути до конструктивного вирішення всіх питань.
- ▶ Не критикувати: наша зустріч – це діалог. Кожна точка зору – це особиста реальність, вона базується на власному досвіді. Точка зору іншої людини – це те, що бачить, чує й відчуває інша людина. Декому може не подобатися ця позиція, оскільки люди часто думають, що розуміти позицію – означає

поділяти її. Але розуміння важливе саме собою. Критикувати – означає ставити свою точку зору вище за іншу.

- Говорити коротко, по черзі – дбати про можливість сказати, а також про можливість почути.
- Персоніфікація – говорити від свого імені. Усвідомлення своєї позиції. Добровільність – брати участь у тренінгу за бажанням, усвідомити, що вибір було зроблено у момент рішення йти на тренінг. На тренінгу є свої правила роботи. Це правила, за якими працюють всі ті, хто свого часу вирішили брати участь у ньому.
- Конфіденційність – особиста інформація не обговорюється і не виноситься за коло тренінгу. Водночас люди мають бути свідомими, що це – правило особистої безпеки. І вони самі мають вирішувати й розуміти свою відповідальність за той обсяг інформації, який виносять на загальне коло. Під час навчання деякі учасниці можуть бути не в звичних для них ролях, тому решта мають бути лояльними до того, що бачать, і потім не обговорювати та не засуджувати їх поза навчанням.

Важлива інформація

Прийняття правил – це вправа на засвоєння основних правил поведінки для ефективної роботи групи як засіб регулювання групових процесів для уникнення проблем у взаємодії. Важливо не тільки декларувати ці правила, а й дотримуватися їх як під час проведення тренінгу, так і в повсякденному житті. Ця перша вправа має проводитися динамічно і позитивно. Наступні дні/сесії навчання також починаються «Правилами», що дасть можливість детальніше їх проаналізувати у процесі навчання.

6. ВПРАВА «Дерево очікувань»

Мета	Актуалізувати очікування учасниць групи від навчання, проговорити побоювання; надати зворотний зв'язок про відповідність змісту навчальної програми очікуванням учасниць.
Тривалість	15-20 хвилин.
Ключові теми	Актуалізація теми навчальної програми, самопрезентація.
Матеріали	Фліпчарт, маркери, стикери.

Порядок виконання

Заздалегідь на аркуші фліпчарту тренер/-ка малює схематичне дерево. Учасницям роздають клейкі стикери (наприклад, жовті та зелені). Тренер/-ка пропонує учасницям на папірцях одного кольору написати свої очікування від навчальної програми, на папірцях другого – свої побоювання. Після того як усі напишуть свої думки, тренер/-ка пропонує по черзі виходити до фліпчарту, на якому закріплено аркуш із намальованим деревом, зачитувати свої очікування та побоювання. Після чого учасниця закріплює папірці на «кроні» дерева. Тренер/-ка коротко коментує та за необхідності коригує очікування (якщо очікування виходять за межі інформації, яку планується надавати під час навчання). Після того як усі учасниці закріплять свої папірці, «Дерево» розміщують у приміщенні, де проходить навчання. Якщо хтось із учасниць лишає папірець порожнім – тренер/-ка пропонує додати свої очікування або побоювання пізніше, але неодмінно наклеїти папірці.

Важлива інформація

Вправа може мати варіанти, коли замість папірців тренер/-ка готує зображення листочків, квітів, бджілок тощо.

7. ВПРАВА «Історія прав людини»

Мета

Сприяти розумінню понять прав людини в історичній перспективі.

Тривалість

До 30 хвилин.

Ключові теми

Права людини, історія прав людини, дискримінація.

Матеріали

Проектор, ноутбук; порядок виконання; перегляд відеоролика «Коротка історія прав людини» (<https://youtu.be/hxad0Shovl8>).

Порядок виконання

Після перегляду відео обговоріть із учасницями такі запитання:

- 1 Як ви зрозуміли, що таке права людини?
- 2 Чому, на вашу думку, права людини порушуються?
- 3 Права яких людей, на вашу думку, порушуються найчастіше?

- 4 За якими ознаками найчастіше, на вашу думку, відбувається дискримінація в суспільстві. Які чинники на це впливають?

8. ВПРАВА «Купе в залізничному експресі»

Мета	Сприяти розумінню понять «стереотип» та «упередження», виявити власні стереотипи учасниць.
Тривалість	40 хвилин.
Ключові теми	Права людини, історія прав людини, дискримінація.
Матеріали	Фліпчарт, маркери, заготовлений список ролей пасажирів.

Порядок виконання

Тренер/-ка заздалегідь готує на папері фліпчарту перелік пасажирів, які їдуть у потязі. Тренер/-ка пропонує учасницям ознайомитися зі списком потенційних пасажирів, перевіряє розуміння, чи кожна уявляє собі цих персонажів, за необхідності робить уточнення.

Перше завдання. Уявіть, що ви подорожуєте потягом до іншого міста. У вашому купе чотири місця, одне з них – ваше, три інші мають бути зайняті трьома людьми з пропонуваного списку. Оберіть три персонажі, з якими вам було б найкомфортніше подорожувати, і трьох, із якими ви б не хотіли опинитися у купе в жодному разі.

Друге завдання. Об'єднайтеся у групи по три особи. Тепер в купе на чотири особи перебуваєте ви в трьох, ваше завдання – обрати четвертого супутника/супутницю. Рефлексія. Кожна група розповідає, кого вони обрали супутником/-цею, а кого ні, пояснює чому. Тренер/-ка фіксує причини на фліпчарті. За бажанням учасниці розповідають про особистий вибір. Для загального обговорення пропонуються такі запитання:

- 1 Чи важко було дійти спільної думки?
- 2 Чому в різних груп відповіді виявилися різними?
- 3 Чому іноді відповіді груп збігалися?
- 4 Чому ви не хотіли їхати з людиною в одному купе?
 - ▶ Коли нами керує страх, коли брідливість, коли неприязнь?

- ▶ Наскільки страх, брідливість та неприязнь у кожному разі обґрунтовані?

Список персонажів для вправи «Купе»:

До списку можуть входити такі персонажі:

- ромська жінка;
- представник/-ця ЛГБТІ-спільноти;
- молода людина, ВІЛ-позитивний/-на;
- неохайно одягнена жінка з маленькою дитиною;
- мусульманин у традиційному одязі;
- бабуся з села з великим мішком;
- студент-іноземець/студентка-іноземка;
- підліток, схожий на наркомана;
- колишній/-я ув'язнений/-на;
- поліцейський/-а;
- хлопець/дівчина з інвалідністю зі складеним візком;
- кришнаїт/-ка;
- особа іншої національності (раси), що споживає їжу з дивним запахом;
- особа з інвалідністю;
- військовий/-ва;
- внутрішньо переміщена особа;
- імігрант/-ка.

9. ВПРАВА «Зроби крок уперед»

Мета

Переосмислити суть нерівних можливостей, розвинути критичне мислення, зрозуміти власну роль у протидії несправедливості.

Тривалість

40 хвилин.

Ключові теми

Права людини, історія прав людини, дискримінація.

Матеріали

Роздруковані ролі для учасниць навчання.

Ролі до вправи (роздруковуються і роздаються учасникам випадковим вибором):

- ▶ Ви – БЕЗРОБІТНА МАТИ-ОДИНАЧКА з дитиною 8 років.
- ▶ Ви – ДОНЬКА ДИРЕКТОРА БАНКУ. Вивчаєте економіку в університеті. Вам 19 років.
- ▶ Ви – ВІЙСЬКОВА-КОНТРАКТНИЦЯ. Проходите службу в армії/збройних силах вашої країни. Вам 36 років.
- ▶ Ви – ЛЮДИНА З ІНВАЛІДНІСТЮ. Пересуваєтесь у візку.
- ▶ Ви – РОМСЬКА ДІВЧИНА. Не закінчили навіть середню школу.
- ▶ Ви – ПОВІЯ. Вам 25 років.
- ▶ Ви – БЕЗРОБІТНА ПЕДАГОГІНЯ. Викладали іноземну мову. Погано володієте мовою країни вашого проживання.
- ▶ Ви – СТУДЕНТКА ПРОФТЕХУЧИЛИЩА. Сирота. Виросли в дитячому будинку.
- ▶ Ви – ДОНЬКА ПОСЛА розвиненої країни. Вам 18 років. Зараз мешкаєте в країні проведення навчання.
- ▶ Ви – ПЕНСІОНЕРКА. Все життя пропрацювали на взуттєвій фабриці. Мешкаєте в обласному центрі.
- ▶ Ви – ВИКЛАДАЧКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. Проживаєте в Криму. Вам 47 років.
- ▶ Ви – БЕЗХАТЧЕНКО. Вам 27 років. Зараз мешкаєте в столиці країни перебування.
- ▶ Ви – ПОДРУГА МОЛОДОГО ХУДОЖНИКА-НАРКОМАНА.
- ▶ Ви – ЛЕСБІЙКА. Вам 30 років.
- ▶ Ви – ПОЛІТИЧНА БІЖЕНКА. Вам 40 років.
- ▶ Ви – ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА внаслідок воєнного конфлікту у вашій країні. Зараз мешкаєте в іншій частині країни, яка контролюється державними органами влади країни.
- ▶ Ви – ВІЛ-ПОЗИТИВНА ЖІНКА. Власниця юридичної фірми.

- ▶ Ви – СТУДЕНКА АФРИКАНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ. Навчаєтесь у регіональному навчальному закладі за кордоном.
- ▶ Ви – ФАХІВЧИНЯ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ. Народились у Бангладеш, працюєте в компанії, яка займається інформаційними технологіями в Запоріжжі.
- ▶ Ви – СТУДЕНКА технікуму в районному центрі підконтрольної Україні території Донецької області. Вам 17 років. Ваш тато – родом із Нігерії, ви його ніколи не бачили.

Порядок виконання

Учасниці отримують рольові картки та уважно ознайомлюються із ролями, які вони гратимуть у цій вправі. Щоб допомогти учасницям, тренер/-ка зачитує їм запропоновані далі запитання, зупиняючись на кожному з них, щоб дати час подумати й усвідомити загальну картину їхнього життя:

- ▶ Яке у вас було дитинство?
- ▶ У якому будинку ви жили?
- ▶ Якій грі ви надавали перевагу?
- ▶ Чим займалися ваші батьки?
- ▶ Яке у вас зараз повсякденне життя?
- ▶ Де ви проявляєте свою суспільно-політичну активність?
- ▶ Що ви робите вранці, вдень та ввечері?
- ▶ Який у вас спосіб життя?
- ▶ Де ви живете?
- ▶ Скільки ви заробляєте на місяць?
- ▶ Чим ви займаєтесь на дозвіллі?
- ▶ Як ви проводите свою відпустку?
- ▶ Що вас захоплює і чого ви боїтеся?

Тренер/-ка пропонує учасницям стати на стартову лінію та розкажує, що буде зачитувати ситуації та події. Якщо вони на запроповану ситуацію чи подію можуть відповісти «Так», то їм варто зробити крок уперед. В іншому випадку вони повинні лишатися на місці й не рухатися.

Ситуації та події «ЗРОБИ КРОК УПЕРЕД» (зачитуються тренером/-кою)

- ▶ Ви ніколи не стикалися із жодними фінансовими труднощами.

- ▶ У вас чудове житло з телефоном та телевізором.
- ▶ Ви відчуваєте, що вашу мову, релігію та культуру поважають у середовищі, у якому ви живете.
- ▶ Ви відчуваєте, що ваша думка щодо суспільних та політичних питань вагома і до вас дослухаються.
- ▶ Інші люди консультують вас із різних питань.
- ▶ Ви не боїтеся, що вас зупинить поліція.
- ▶ Ви знаєте, куди звернутися по пораду чи допомогу, якщо в цьому буде потреба.
- ▶ Ви ніколи не почувалися дискримінованою через своє походження.
- ▶ Вам вистачає соціального та медичного захисту.
- ▶ Ви маєте змогу поїхати у відпустку раз на рік.
- ▶ Ви можете запросити друзів на вечерю додому.
- ▶ У вас цікаве життя, і ви налаштовані оптимістично щодо вашого майбутнього.
- ▶ Ви відчуваєте, що можете навчатися і здобувати професію, яку обрали.
- ▶ Ви не боїтеся, що на вас нападуть чи будуть переслідувати на вулиці або ж у засобах масової інформації.
- ▶ Ви можете голосувати на національних чи місцевих виборах.
- ▶ Ви можете святкувати найважливіші релігійні свята зі своїми рідними та близькими друзями.
- ▶ Ви можете брати участь у міжнародному семінарі за кордоном.
- ▶ Ви можете ходити в театр чи кіно хоча б один раз на тиждень.
- ▶ Ви не боїтеся за майбутнє ваших дітей.
- ▶ Ви можете купувати новий одяг хоча б один раз на три місяці.
- ▶ Ви можете будувати стосунки з людиною, в яку закохані.
- ▶ Ви відчуваєте, що вашу компетенцію цінують та поважають у суспільстві, в якому ви живете.
- ▶ Ви можете використовувати та отримувати користь від мережі Інтернет.
- ▶ Ви не боїтеся наслідків зміни клімату.
- ▶ Ви можете користуватися будь-яким сайтом у мережі Інтернет, не побоюючись цензури.

По закінченні вправи тренер/-ка починає з опитування учасниць про те, що сталося під час гри і як вони почуваються у ній. Потім продовжує розмовляти про порушені питання і про те, що учасниці зрозуміли.

- ▶ Чи відчувають люди, що вони на крок попереду, чи все-таки ні?
- ▶ У тих, хто рухався уперед дуже часто, запитайте, у який момент вони почали помічати, що інші просуваються повільніше?
- ▶ Чи були такі моменти, коли хтось відчував, що їхні основні права людини ігноруються?
- ▶ Чи можуть люди вгадати ролі один одного? (Дозвольте учасницям відкрити їхні ролі протягом цієї частини обговорення).
- ▶ Було легко чи важко грати різні ролі? Якою вони уявляють людину, чию роль грали?
- ▶ Чи відображає такий досвід суспільство певною мірою? Як?
- ▶ Які права людини були у фокусі у кожній із ролей? Чи може хтось сказати, що права людини у їхній ситуації були принижені чи до них не було доступу?
- ▶ Які перші кроки можна зробити для усунення нерівності в суспільстві?

10. ВПРАВА «Сонце. Мої ідентичності та спільноти»

Мета

Надати можливість учасницям навчання краще зрозуміти термін «спільнота», проаналізувати, до яких різних спільнот кожна учасниця належить, актуалізувати власний досвід активності та їхньої участі.

Тривалість

30 хвилин.

Ключові теми

Громадська участь, права людини.

Матеріали

Блокноти і ручки.

Порядок виконання

Учасницям надається інструкція:

- 1 На окремому аркуші паперу намалюйте в центрі коло і напишіть слово: Я. Тепер у вигляді промінчиків сонця напишіть щонайменше 20 ролей,

ідентичностей, які є у вас: гендерні, професійні, соціальні, суспільно-політичні. Наприклад: «Я жінка, психологиня, живу з інвалідністю, мати, дружина, художниця».

2 Подивіться тепер ще раз на ці ваші різні сторони та позначте ті, які об'єднують вас з іншими учасницями. Наприклад: «Як психологиня я сформувалась в університеті, й у мене є спільні інтереси з моїми колегами та колежанками. Коли я почала захищати свої права на безбар'єрний міський простір як жінка з інвалідністю, то знайшла інших жінок, які також відстоюють свої права. Тепер ми разом плануємо свої заходи».

3 У загальному колі по черзі розкажіть іншим учасницям заходу про ті спільноти, учасницею яких ви є. Що об'єднує ці спільноти? Яку саме роль ви відіграєте в них? Що мобілізує вашу спільноту?

Приклад відповіді учасниці: «Я художниця й у вільний час люблю малювати міські пейзажі, але я пересуваюсь на візку і в деякі райони нашого міста мені потрапити проблематично. Тому я запропонувала іншим жінкам, які пересуваються на візках, почати відстоювати свої права на пересування містом».

Рефлексія та висновки:

Не усі ролі, інтереси або ідентичності об'єднують людей у спільноти. Наприклад, я як мати та донька належу до родини, яку ми не будемо називати спільнотою в загальному контексті. Водночас, якщо самотні матері об'єднуються для вирішення своїх нагальних питань – ми говоритимемо про спільноту самотніх матерів. Я можу ловити рибу, але не відчувати себе належною до спільноти рибалок і не бути з ними пов'язаною. Але, наприклад, якщо міська влада вирішить забудувати набережну, я доєднаюся до активістів, які будуть протестувати проти цього.

Важлива інформація

Спільнота/група – це природна форма самоорганізації людей за однією чи кількома ознаками. Спільноти або ініціативні групи мають свої природні закони росту та занепаду, які варто знати для планування роботи з ними.

Спільнота/група – це група людей, які відчувають достатньо спільного між собою за будь-яких причин, щоб мати загальну мету, прагнення та структуру.

Ключові ознаки спільноти:

- ▶ географія, спільність поведінки;
- ▶ загальна самоідентифікація;
- ▶ загальні інтереси та потреби;
- ▶ зв'язок та визнання загальної мети.

При цьому важливим критерієм є те, що люди спілкуються одне з одним на ті питання, які їх об'єднують.

Кожна з нас належить відразу до декількох спільнот. Жінки з груп у несприятливому становищі можуть входити до багатьох спільнот за різними ознаками: жінки з інвалідністю, самотні матері, ВІЛ-позитивні жінки, сільські жінки.

11. ВПРАВА «Моя мотивація до активізму»

Мета

Актуалізувати в учасниць навчання основну мотивацію до діяльності з захисту власних прав та інтересів, а також прав та інтересів інших членів/-кинь їхніх громад; спільно обговорити та опрацювати методи мотивації учасниць ініціативних груп та потенційних лідерок спільноти/громади.

Тривалість

40 хвилин.

Ключові теми

Громадська участь, лідерство, активізм.

Матеріали

Блокноти, ручки, фліпчарт, папір, маркери.

Порядок виконання

Учасницям надається інструкція:

- 1 Згадайте власний досвід активної участі/лідерства в ініціативній групі або організації спільноти/громади. Що вас найбільше приваблювало в цій діяльності, що додавало найбільше енергії? Що запалювало очі? Запишіть усе, що згадалося, на окремих папірцях.
- 2 Поділіться результатами своєї роботи. Кожна буде називати, що її мотивувало до активізму, а потім розміщувати папірці поряд зі схожими. Як ми можемо одним словом або фразою назвати кожен мотив?
- 3 Давайте об'єднаємось у мінігрупи (можна об'єднатися по кількості груп мотивів). Завдання кожної групи – згадати з власного лідерського досвіду і вписати на плакаті методи і підходи роботи з ініціативною групою, які дають можливість учасникам ініціативної групи реалізувати свої мотиви.
- 4 Кожна група ділиться своїми напрацюваннями.

Рефлексія та висновки:

Ми побачили, що до активності в ініціативних групах та організацій спільнот людей мотивує багато речей. Із власного досвіду вам вдалося проаналізувати ті підходи та методи, які допоможуть іншим лідеркам у їхній щоденній роботі не забувати заохочувати учасниць у їхній мотивації.

Питання для дебрифінгу:

- ▶ Що в такому аналізі мотивації було найважливішим для вас як для лідерки спільноти/ініціативної групи?
- ▶ Чи можете ви проаналізувати мотивацію кожної членкині вашої ініціативної групи за ключовими мотивами активізму?
- ▶ За результатами цього аналізу, які нові методи роботи з групою ви використовуватимете у вашій практиці?

Важлива інформація

Мотивація лідерів

Люди приєднуються до групи активістів із числа спільноти або стають регіональними лідерами за наявності дуже сильної мотивації. Основні причини особистої мотивації до участі в активності спільнот:

- 1** Безпека. У піраміді основних потреб людини, розробленої психологами, зокрема Абрахамом Маслоу, потреба у безпеці передбачає необхідність відчувати передбачуваність і стабільність світу, наявність сильних захисників, порядку, структури, незмінних правил, гарантій. Реальний світ стигматизує жінок, які належать до груп у несприятливому становищі, не може дати відчуття безпеки. Саме тому дуже важливо в рамках роботи ініціативної групи сформувати системність і відчуття взаємної підтримки.
- 2** Підтримка від групи. Передбачає потребу в безумовному прийнятті, безоплатній любові, прихильності, теплих дружніх стосунках, відчутті приналежності до сім'ї, групи, колективу. Щоб задовольнити ці потреби, люди приходять у громадські центри, на тренінги, в групи взаємодопомоги.
- 3** Влада і розпорядження своїм життям. Багато активісток та лідерок приходять у суспільне життя реалізовувати потребу у владі. Це природно. Потреба у владі може бути розглянута в декількох ракурсах:
 - ▶ потреба в самоповазі, відчутті власної компетентності, могутності, незалежності й свободи;
 - ▶ потреба в зовнішньому визнанні, високій оцінці власних достоїнств оточуючими, високий статус, престиж;
 - ▶ потреба керувати, впливати на процеси, що стосуються себе та інших.

- 4 Самоактуалізація та особистісне зростання. Це потреба зростання, прагнення актуалізувати і використовувати всі можливості організму. Актуалізація починається з усвідомлення свого місця і призначення, розуміння своїх здібностей і напрямів розвитку. Часто сама участь в акціях ініціативної групи дає потужний поштовх для пошуку власного розвитку.
- 5 Професійний розвиток. Різновид потреби в самоактуалізації, спрямований на бажання допомагати людям у таких ситуаціях, які вдалося вирішувати самостійно. Багатьом людям важливо навіть без оплати брати участь у наданні корисних послуг. Інші ж учасники групи можуть захотіти реалізуватися в управлінні організацією, фінансами, логістикою.

12. ВПРАВА «Навички ідеального/-ї лідера/-ки»

Мета	Мотивувати лідерок спільноти/громади, учасниць тренінгу до самостійного аналізу власних лідерських підходів і навичок.
Тривалість	40 хвилин.
Ключові теми	Громадська участь, лідерство, активізм.
Матеріали	Блокноти, ручки, фліпчарт, папір, маркери.

Порядок виконання

Інструкції для учасниць:

- 1 Напишіть, будь ласка, якими навичками повинна володіти ідеальна лідерка? Кожну навичку випишіть, будь ласка, на окремому листку паперу. Поряд із потрібними намалюйте цю якість чи навичку (схематично, простим символом) (7-10 хвилин).
- 2 Тепер разом на стіні створіть карту якостей і навичок ідеальної лідерки. Кожна по черзі підійдіть до стіни і прикріпіть паперовим скотчем виписані якості. При цьому якщо ви бачите загальні властивості, які схожі з властивостями попередніх доповідачок, то перемістіть їх в одну групу і додайте свій малюнок поруч. Отже, отримаємо набір якостей ідеальної лідерки в ілюстраціях.
- 3 Зараз пропоную кожній із учасниць виписати всі ці ключові навички собі в блокнот. Згадайте і навпроти кожної з цих властивостей/навичок запишіть випадок, коли ви виявляли саме цю властивість у роботі з ініціативною групою, особами, що приймають рішення.

4 Сформуйте трійки і розкажіть про те, які навички і якою мірою у вас реалізовані.

5 Поділіться результатами роботи в загальній групі.

Рефлексія і висновки:

- ▶ Зараз, згадавши останні свої успіхи як лідерки, які почуття у вас виникають, коли ви дивитеся на портрет «ідеальної лідерки»?
- ▶ Які якості лідерки ви найбільше в собі цінуєте?
- ▶ Які якості лідерки ви хотіли б розвивати в собі найближчим часом? Що ви плануєте для цього?

Важлива інформація

Такого поняття, як «ідеальний/-а» лідер/-ка спільноти/громади, не існує. Люди з будь-якою освітою можуть стати дуже ефективними лідерами суспільства. Їхні підходи, ставлення, моделі поведінки, навички та вміння набагато важливіші, ніж той факт, ким вони працюють або який досвід мають.

Лідери спільноти повинні вміти мотивувати людей і створювати хороші й довірчі відносини з різними людьми. Вони повинні бути прихильними процесу розвитку потенціалу спільноти і хотіти брати участь у її житті в тих місцях і в той час, які будуть найбільш підходити членам спільноти.

Мої друзі. Швидше за все членам спільноти буде легше працювати з тими лідерами/-ками, які будуть ближчі до них за певними характеристиками, наприклад, статтю і віком. Мої друзі, які виконують роль лідерів-мобілізаторів або каталізаторів, будуть відмінно розуміти своє співтовариство і взаємини, які існують у ньому, що допоможе досягти порозуміння з боку самого суспільства. Ті люди, які живуть у певній спільноті/громаді, можуть використовувати знання про ті чи інші місцеві особливості. В них можуть бути добре налагоджені соціальні зв'язки. Тому, якщо і коли це можливо, лідерами/-ками повинні бути члени/-кині тієї спільноти/громади, з якою вони будуть працювати.

Позитивні рольові моделі. Дуже добре, якщо лідером/-кою стане не просто членкиня тієї чи іншої групи або спільноти, але також людина, що є позитивною рольовою моделлю щодо життя, наприклад із ВІЛ/СНІД, жінка, яка мешкає в селі, одинока матір.

Лідерам ззовні спільноти може бути простіше ставити запитання про соціальні чи культурні проблеми, які стимулюють дискусію, їм легше буває представляти спільноту на рівні людей, які приймають рішення. Вони можуть продукувати нові ідеї з досвіду мобілізації різних спільнот. Такі лідери можуть існувати на перших стадіях розвитку громади до тих пір, доки потенціал лідерів у спільноті не зросте і доки група не стане самостійною.

Мова є важливим аспектом у процесі мобілізації спільноти. Лідери/-ки спільноти повинні спілкуватися мовою її членів. Якщо ви очікуєте від членів спільноти, що вони будуть спілкуватися іншою мовою або мовою, яка використовується тільки певною кількістю її членів, це може серйозно вплинути на участь спільноти та довіру. Для лідерів/-ок спільноти не існує жодних вимог щодо грамотності або певної освіти.

Не буває ідеального/-ї лідера/-ки. Навіть харизма як можливість впливу на людей не зробить людину ідеальним/-ою лідером/-кою. Насправді, якщо лідер/-ка виконує свої завдання, значить, він/вона підходить тій чи іншій спільноті/громаді. Є кілька дуже важливих параметрів лідерського потенціалу, розвиток яких просто необхідний.

Насамперед лідер/-ка має бачити та ставити цілі перед членами спільноти, які об'єдналися разом із ним/нею для реалізації цих цілей.

Коли ми говоримо про підходи і ставлення, необхідних лідеру/-ці, ми маємо на увазі:

- ▶ бажання вивчити і, можливо, спростувати власні думки, думки і переконання;
- ▶ щире повагу до всіх членів спільноти;
- ▶ відсутність осуду і прийняття інших;
- ▶ розуміння того, що у різних людей можуть бути різні точки зору;
- ▶ впевненість у тому, що та чи інша спільнота може діяти ефективно.

Лідерські навички – справа досвіду та роботи над собою. Під необхідними навичками ми маємо на увазі:

- ▶ гарні комунікаційні навички, особливо вміння слухати та чути;
- ▶ гарні навички фасилітації для проведення аналізу особливостей та потреб спільноти;
- ▶ володіння техніками навчання дорослих;
- ▶ обізнаність у політичних, гендерних і культурних питаннях та відносинах;
- ▶ уміння тактовно та змістовно вести дискусію, зокрема, спростовуючи поширені стереотипи та упередження.

Серед інших навичок і знань, які можуть стати необхідними на різних етапах процесу мобілізації спільнот, можуть бути такі:

- ▶ вміння об'єднувати людей навколо спільної мети;
- ▶ вміння визначати потреби в розвитку потенціалу в громаді (наприклад, лідерські якості, навички співпраці та розвитку партнерства);

- ▶ вміння мобілізувати ресурси для досягнення спільної мети;
- ▶ навички адвокації;
- ▶ навички планування та управління проєктами.

Вчитися у інших. Люди і організації, які ініціюють мобілізацію спільноти вперше, повинні уважно проаналізувати та оцінити власні можливості та ресурси.

Необхідно визначити можливі слабкі сторони та ризики, перш ніж починати роботу з громадами, і продумати, як ви з ними впораєтесь. Можливо, для розуміння аспектів вашої роботи (навичок і знань), які необхідно зміцнити, варто спочатку відвідати спільноти/громади, які вже проходять успішну мобілізацію, або організації, що мають досвід здійснення мобілізації спільнот. Також дуже корисним буде налагодження партнерських взаємин із людьми й організаціями, які можуть допомогти в розвитку вашого потенціалу і навичок.

13. ВПРАВА «З чого все у нас починалося?»

Мета	Проаналізувати в рамках навчання для лідерок або однієї ініціативної групи, що стало каталізатором процесів у спільноті, як розвивався діалог на рівні спільноти.
Тривалість	30 хвилин.
Ключові теми	Громадська участь, лідерство, активізм.
Матеріали	Блокноти, ручки, фліпчарт, папір, маркери.

Порядок виконання

Інструкції для учасниць, питання для роздумів у групі:

- ▶ Згадайте і розкажіть іншим учасницям перший момент, коли ви почули про той рух, до якого зараз належите.
- ▶ Які зовнішні події передували першій зустрічі групи?
- ▶ Які внутрішні події викликали бажання зібратися для захисту своїх прав?
- ▶ Як би ви могли описати різні етапи всередині вашої групи тоді?

14. ВПРАВА «Дерево проблем»

Мета	Візуалізувати основні проблеми у сфері забезпечення гендерної рівності (або іншої обраної проблематики) та їх причини.
Тривалість	30 хвилин.
Ключові теми	Громадська участь, активізм.
Матеріали	Блокноти, ручки, фліпчарт, папір, маркери.

Порядок виконання

У ході цієї вправи учасниці малюватимуть стовбур, коріння і гілки дерева для визначення проблем, пов'язаних із захистом прав жінок із груп у несприятливому становищі, а також причин виникнення і наслідків цих проблем.

Використання дерева проблем допомагає:

- ▶ забезпечити візуальний і безпечний спосіб глибокого погляду на проблеми учасниць;
- ▶ обговорити основні причини виникнення проблем та їх результати;
- ▶ визначити питання, які стоять за цими проблемами;
- ▶ почати обговорення можливих шляхів запобігання виникненню проблем і мінімізації їх негативних наслідків.

Під час обговорення кожної причини і результату ставте учасницям запитання «Чому ж це відбувається?» до тих пір, доки їхні ідеї не вичерпаються. Це допоможе їм зрозуміти і обговорити максимальну кількість усіх пов'язаних проблем, а не тільки поверхневі й основні з них.

Ця вправа може стати заплутаною і складною. Вам допоможе послідовне озвучування покрокових інструкцій, тому не намагайтеся видати всю інформацію відразу.

Як використовувати дерево?

- 1** Поясніть мету вправи і попросіть учасниць обрати якусь проблему, пов'язану з захистом їхніх прав. Наприклад, «високий рівень домашнього насильства щодо жінок, які мешкають у сільській місцевості» або «заборона всиновлювати дітей ВІЛ-позитивним жінкам».

- 2 Намалюйте великий стовбур дерева і напишіть або схематично намалюйте проблему на стовбурі.
- 3 Попросіть учасниць обговорити і визначити всі основні причини виникнення цієї проблеми. Намалюйте/запишіть їх на корінні дерева, визначаючи їх як основні причини.
- 4 Виберіть одну з ключових причин. Запитайте «Чому це відбувається?». Це запитання допоможе учасникам визначити «другорядні» причини. Зобразіть або запишіть «другорядні» причини у вигляді маленьких, що походять від основних коренів дерева.
- 5 Зробіть те саме для кожної основної причини.
- 6 Попросіть учасниць визначити основні наслідки проблеми. Попросіть, щоб вони зобразили результати у вигляді гілок дерева.
- 7 Виберіть один з основних наслідків. Зверніться до учасниць із запитанням «Як ви вважаєте, чому так відбувається?», щоб вони почали обговорювати «другорядні» наслідки. Попросіть їх зобразити і записати ці результати у вигляді маленьких гілочок, що виходять від великих.
- 8 Повторіть те саме з іншими основними результатами.
- 9 Після виконання вправи запропонуйте учасницям обговорити, які висновки вони зробили з цієї вправи про дерево проблем. Наприклад, як взаємопов'язані причини і наслідки проблем? Які основні причини виникнення проблем?
- 10 Тепер учасниці можуть перетворити дерево проблем на дерево вирішення проблем, щоб планувати свою подальшу роботу.

Пріоритизація проблем, що потребують поліпшення. Обговорити і виявити всі ключові причини вам, можливо, буде не до снаги. Тому на цьому етапі важливо обговорити й узгодити з членами спільноти, які з ключових причин для них пріоритетні у плані фокусування уваги і зусиль щодо їх подолання. Щоб допомогти пріоритизувати проблеми, буде корисно скористатися такими запитаннями: Наскільки серйозною є проблема? Наприклад, чи впливає проблема на багатьох людей в співтоваристві одночасно? Чи є її результати серйозними для тих людей, кого вона торкнулася? Також важливо обговорити потенційні наслідки тієї чи іншої проблеми, наприклад, проаналізувати, наскільки вона буде погіршуватися, якщо не почати дії для її вирішення.

Наскільки стривожена спільнота тією чи іншою проблемою? Якщо спільнота стривожена щодо якоїсь проблеми, то її буде легше мобілізувати для її вирішення. Якщо в співтоваристві не виникає переживань щодо якоїсь проблеми, то, можливо, вона не є пріоритетною. В такому випадку важливо обговорити з членами та членкинями спільноти, чому та чи інша проблема не так важлива для них. Наприклад, можливо, їм здається, що проблема стосується лише невеликої кількості людей. Можливо, вони вважають проблему потенційно серйозною?

Чи існують недоліки у поточній роботі щодо подолання проблеми? Чи працюють інші організації над вирішенням тієї чи іншої проблеми? Чи є їхня діяльність ефективною?

Узгодження цілей і завдань. Тепер настав час, щоб команда, ініціативна група або мережа спільноти погодили мету і завдання процесу мобілізації заради адвокації прав. Можна почати з аналізу пріоритетних проблем і потреб та подумати про те, як можна було б змінити цю ситуацію в майбутньому.

Діаграма бачення також може допомогти визначити нашу спільну мету (наприклад, забезпечити доступ до послуг притулків для всіх груп жінок у несприятливому становищі). Мета повинна відображати глобальну зміну, яку ми хочемо зробити в довгостроковій перспективі.

Повернувшись до нашого дерева проблем і дерева рішень/завдань, ми зможемо визначити, як досягти нашої мети. Завдання є своєрідним переліком того, чого ми хочемо досягти у подоланні наших пріоритетних проблем. Саме завдання створюють рамки роботи для спільного планування, діяльності та моніторингу. Дуже важливо, щоб наші завдання ґрунтувалися на принципі SMART. Для того щоб прописати завдання, нам потрібно гранично чітко відповісти на такі запитання:

- ▶ Що зміниться в результаті мобілізації або діяльності?
- ▶ Хто є ключовими цільовими групами населення у процесі мобілізації?
- ▶ Наскільки мобілізація зможе змінити проблему або задовольнити існуючу потребу?
- ▶ Де буде відбуватися мобілізація або діяльність?
- ▶ На кого впливатиме діяльність?
- ▶ Які інструменти є у спільноти для вирішення проблеми?
- ▶ Коли завершиться мобілізація або діяльність?

Важлива інформація

Завдання за принципом SMART

Чітко сформульовані й конкретні завдання часто називають SMART, що розшифровується так:

S (specific) – специфічне або, іншими словами, конкретне – тобто завдання чітко описує, що буде досягнуто;

M (measurable) – вимірне – тобто можливо виміряти виконання або невиконання того чи іншого завдання (наприклад, вказується кінцевий кількісний показник);

A (achievable) – досяжне – тобто завдання реалістичне;

R (relevant) – актуальне – тобто виконання завдання сприятиме досягненню спільної мети;

T (timebound) – визначене в часі – тобто чітко прописується час виконання завдання.

Приклади завдань SMART:

Через рік 200 жінок з сільської місцевості пройдуть навчання та братимуть активну участь у процесах прийняття рішень на місцевому рівні.

Протягом двох років кількість жінок із груп у несприятливому становищі, які входять до дорадчих координаційних рад, збільшиться до 50.

15. ВПРАВА «Планування дій»

Мета	Створити просту матрицю, яка визначає суб'єкт і об'єкт, терміни виконання і необхідні ресурси для тієї чи іншої діяльності.
Тривалість	40 хвилин.
Ключові теми	Громадська участь, активізм.
Матеріали	Блокноти, ручки, фліпчарт, папір, маркери.

Порядок виконання

Ця вправа особливо корисна у плануванні різної діяльності в спільнотах, групах і з окремими людьми.

Вправа допомагає спланувати:

- ▶ діяльність;
- ▶ виконавця діяльності;
- ▶ терміни здійснення діяльності;
- ▶ ресурси, необхідні для виконання діяльності.

Цю вправу дуже корисно проводити після визначення завдань.

1 Намалюйте матрицю планування дій.

2 Попросіть учасниць визначити шляхи і цілі для вирішення проблеми.

- 3** Попросіть учасниць подумати про потенційні види діяльності, які допомагають здійснити ці рішення, і запишіть їх у колонці зліва.
- 4** Попросіть учасниць визначити виконавця кожного виду діяльності. Чи будуть вони самі його виконувати? У співпраці з іншими? Чи це будуть робити інші люди або організації? Запишіть імена людини або назву організації у відповідній колонці.
- 5** Попросіть учасниць визначити терміни виконання діяльності. Чи повинно щось бути виконаним саме зараз? У недалекому майбутньому (протягом декількох тижнів/місяців)? Або пізніше (через кілька місяців)? Коли учасниці визначають орієнтовні часові рамки, попросіть їх прописати конкретні дати у відповідній колонці.
- 6** Попросіть учасниць подумати над ресурсами, необхідними для успішного виконання кожного виду діяльності. Це можуть бути фізичні (наприклад, канцтовари, оргтехніка, транспорт), фінансові або природні ресурси. Запишіть ці ресурси в останній колонці.
- 7** Узгодьте з учасницями, хто з них візьме на себе відповідальність простежити за виконанням кожної дії. Запишіть імена цих людей поруч із кожним видом діяльності.
- 8** Попросіть учасниць переглянути план дій у цілому. Важливо переконатися, що нічого не випущено з уваги і що план реалістичний.

Важлива інформація

Під час обговорення діяльності дуже важлива конкретика. Допоможіть учасницям розбити глобальний вид діяльності на кілька послідовних дій.

Пам'ятайте: якщо зацікавлені сторони не присутні при обговоренні та плануванні їхніх ролей і обов'язків, перед фіналізацією планів необхідно отримати їхню згоду і точку зору.

Зразок матриці планування дії

Дії	Виконавці			Строки виконання			Необхідні ресурси
	Ми самі	З іншими	Інші	Зараз	Скоро	Пізніше	
Дія 1							
Дія 2							
Дія 3							
Дія 4							
Дія 5							

16. ВПРАВА «Матриця законодавчої бази і політики»

Мета	Скласти матрицю з метою аналізу результатів законодавчої бази і політики в сфері прав жінок із груп у несприятливому становищі.
Тривалість	40 хвилин.
Ключові теми	Гендерна рівність, активізм.
Матеріали	Блокноти, ручки, фліпчарт, папір, маркери.

Порядок виконання

- 1 Обговоріть з учасницями поняття «законодавча база» (закони, підзаконні акти національного і місцевого значення) і «політика» (певний курс дій, прийнятий на рівні держави або організації).
- 2 Складіть перелік усіх законів і політик, пов'язаних із проблематикою жінок із груп у несприятливому становищі та які діють на рівні спільноти, наприклад, закони про спадщину і права власності, політика, яка регулює тестування на ВІЛ, та права людей, які живуть із ВІЛ/СНІДом і вразливих до інфікування, Сімейний кодекс та ін. Добре подумайте над тим, як закони і рішення органів влади впливають на життя жінок із груп у несприятливому становищі.
- 3 Намалюйте або напишіть назву кожного закону або рішення на картці.
- 4 Побудуйте матрицю, що складається з чотирьох рядків і чотирьох колонок (як на зразку). Поясніть заголовки колонок. Намалюйте або запишіть орієнтовні заголовки в колонки.
- 5 Розглядайте окремо кожну картку з законами і рішеннями. Разом з учасницями визначте рівень впливу на проблеми жінок із груп у несприятливому становищі того чи іншого закону/рішення: високий, середній, низький. Обговоріть, чому так відбувається.
- 6 Обговоріть рівень складності внесення змін у той чи інший закон/те чи інше рішення: високий, середній або низький.
- 7 Додайте всі картки у блоки матриці відповідно до рівня впливу і доступності внесення змін: закони і рішення, які мають високий вплив і які складно змінити, розміщуйте в верхніх блоках справа.
- 8 Обговоріть можливі шляхи зміни законів і рішення. Обговоріть, хто повинен бути залучений до цього процесу.

- 9 Після виконання вправи погляньте на матрицю в цілому. Проговоріть її коректність і внесіть будь-які доповнення, зміни або перемістіть картки в разі потреби.
- 10 Обговоріть, що і як відповідно до матриці ми можемо сказати про вплив законів і рішень на права жінок із груп у несприятливому становищі.
- 11 Проговоріть, які закони/рішення потребують внесення змін, і яких саме. Визначте пріоритети для роботи тих, хто повинен у ній брати участь.

Важлива інформація

Ця вправа передбачає активну дискусію. Нагадайте учасникам, що мати суперечливі думки або не погоджуватися – це абсолютно нормально.

Ця вправа допомагає:

- ▶ визначити, наскільки закони і політика беруть до уваги проблеми жінок із груп у несприятливому становищі;
- ▶ визначити рівень впливу законів і політики на діяльність спільнот;
- ▶ виявити, наскільки дискримінують та чи дискримінують чинні закони/рішення органів влади жінок із груп у несприятливому становищі;
- ▶ визначити, які з законів і політику найреальніше змінити, і чому.

Зразок матриці законодавчої бази і політики

Можливість змін/ Рівень впливу	Високий	Середній	Низький
Висока			
Середня			
Низька			

17. ВПРАВА «Фрукти, які висять нижче»

Мета

Визначити заходи для досягнення мети адвокації.

Тривалість

40 хвилин.

Ключові теми

Адвокація, активізм.

Матеріали

Блокноти, ручки, фліпчарт, папір, маркери.

Порядок виконання

У ході цієї вправи потрібно намалювати фруктове дерево з плодами.

Дерево символізує проєкт або програму. А фрукти, що висять на дереві, – види діяльності та послуги, які необхідні для досягнення мети адвокації. Якщо фрукт висить низько, значить цю діяльність буде простіше виконати. Якщо висить високо – виконувати її буде складніше.

- 1** Поясніть учасникам, що метою цієї вправи є обговорення діяльності та послуг, які буде простіше чи складніше реалізувати, а також можливості й бар'єри, які можуть виникати при реалізації цієї діяльності й послуг.
- 2** Попросіть учасниць намалювати дерево з високо і низько розташованими гілками.
- 3** Попросіть учасниць зобразити на окремих картках нові види діяльності або послуги, які, на їхній погляд, потрібно впроваджувати для захисту прав жінок із груп у несприятливому становищі.
- 4** Поясніть учасникам концепцію вправи: що нижче висить фрукт, то простіше його дістати з дерева, і що згідно з цією концепцією деякі результати і дії теж можуть бути доступнішими. Відповідно фрукт, що висить на дереві вище, дістати буде складніше.
- 5** Попросіть учасниць розмістити види діяльності та послуги так, ніби вони є фруктами (висять низько або високо).
- 6** Попросіть учасниць обговорити можливі перешкоди в реалізації цієї діяльності й послуг, а також існуючі можливості для їх здійснення. Якщо в ході дискусії вони захочуть перемістити фрукти нижче або вище, нехай так і зроблять.
- 7** Попросіть одну з учасниць підбити підсумки роботи з деревом, а всі інші нехай ставлять їй запитання, додають коментарі.
- 8** Якщо дерево було створене так, що його не можна зберегти (наприклад, намальовано на землі), було б добре, якби хтось замалював його копію на папері для подальшого використання результатів вправи.

Важлива інформація

Переконайтеся, що учасниці могли обговорити можливості та бар'єри перед тим, як розмішувати картки на дереві.

18. ВПРАВА «Таблиця гендерних ролей»

Мета	Розгляд і визначення учасницями різних ролей чоловіків і жінок. Обговорення того, як ці різні ролі впливають на життя чоловіків і жінок, особливо щодо жінок із груп у несприятливому становищі.
Тривалість	30 хвилин.
Ключові теми	Права людини, гендерна рівність.
Матеріали	Блокноти, ручки, фліпчарт, папір, маркери.

Порядок виконання

Вправа допомагає:

- знайти безпечний спосіб обговорення важливих питань про гендер, зокрема й у аспекті культури і традицій;
- визначити різні ролі чоловіків і жінок щодо економіки, спільноти, сім'ї та статевих відносин;
- визначити, як ці різні ролі впливають на життя жінок із груп у несприятливому становищі і як поведінка жінок впливає на ці ролі;
- почати дискусію про те, як змінюються гендерні ролі або повинні змінюватися, і чому.

Порядок виконання:

- 1 Найкраще таблиці гендерних ролей використовувати в групах до 8 осіб.
- 2 Накресліть таблицю за зразком, який наведено нижче. Підпишіть у таблиці заголовки колонок «Економіка», «Спільнота», «Сім'я», «Статеві відносини» і заголовки рядків «Жінки», «Чоловіки».
- 3 Обговоріть, яку роль в економіці виконують чоловіки і жінки. Запишіть або покажіть за допомогою малюнка основні моменти. Запропонуйте учасницям обговорити такі питання:
 - ▶ Чому чоловіки і жінки виконують такі різні ролі?
 - ▶ Який позитивний і негативний вплив мають ці ролі на життя жінок і чоловіків у цілому?
 - ▶ Який позитивний і негативний вплив мають ці ролі на життя жінок і чоловіків у аспекті прав жінок із груп у несприятливому становищі?

- 4** Повторіть обговорення цих питань для кожної з колонок таблиці – в спільноті, сім'ї та статевих відносинах.
- 5** Після виконання вправи запропонуйте учасницям обговорити інформацію, зазначену в таблиці.

Наприклад:

- ▶ Як пов'язані між собою різні групи ролей? (Наприклад, як взаємопов'язані ролі чоловіків у економіці з ролями жінок у статевих відносинах?)
- ▶ Хто домінує у відносинах у сфері економіки, спільнот, сім'ї та статевих відносин?
- ▶ В яких аспектах такий вплив потрібно змінювати?
- ▶ Що можна зробити для його зміни?
- ▶ Як ці гендерні ролі впливають на жінок із груп у несприятливому становищі?

Важлива інформація

Переконайтеся, що всі учасниці чітко розуміють значення кожної колонки, наприклад, що в такому випадку означає «економіка».

Таблиця також може допомогти розібратися, як відрізняються гендерні ролі в різних сферах діяльності спільноти, наприклад, у різних вікових групах чоловіків, або між чоловіками, що живуть у сільській і міській місцевості.

Зразок таблиці гендерних ролей

	Економіка	Спільнота	Родина	Статеві відносини	Позитивні аспекти	Негативні аспекти
Жінки						
Чоловіки						

19. ВПРАВА «Гендерні міфи»

Мета

Обговорити з учасницями різні міфи та стереотипи про те, як чоловіки і жінки повинні думати, почуватися, виглядати і поводитися.

Тривалість

30 хвилин.

Ключові теми

Права людини, гендерна рівність.

Матеріали

Блокноти, ручки, фліпчарт, папір, маркери.

Порядок виконання

Вправа допомагає:

- знайти безпечний спосіб обговорення міфів/стереотипів про те, як чоловіки і жінки повинні думати, почуватися, виглядати і поводитися;
 - обговорити, що люди думають про гендерні міфи і як вони впливають на їхнє життя, особливо в аспекті прав жінок із груп у несприятливому становищі;
 - почати дискусію про те, які гендерні міфи потрібно міняти і як це можна зробити.
- 1 Перед початком вправи підготуйте 4-6 прикладів гендерних міфів. Це будуть загальноприйняті думки про те, як повинні думати, виглядати, почуватися і поводитися жінки і чоловіки, дівчата та хлопці. Серед прикладів може бути що-небудь на зразок: «Чоловіки сильні, жінки слабкі» або «Контроль дітонародження – відповідальність жінки».
 - 2 Об'єднайте учасниць на дві групи і попросіть одну із груп представити, що вони говорять від імені протилежної статі.
 - 3 Прочитайте вголос один із гендерних міфів. Попросіть учасниць обговорити, чи згодні вони з тим чи іншим міркуванням. Попросіть їх керуватися різною інформацією для висловлення своєї позиції. Наприклад, вони можуть використовувати якісь слова з пісні або оповідань, радіопрограм.
 - 4 Відповідно до цього ж принципу обговоріть інші гендерні міфи.
 - 5 Об'єднайте групи і попросіть їх обговорити і порівняти свої результати роботи.
 - 6 Після виконання вправи запропонуйте учасницям обговорити, які висновки вони зробили з цієї вправи. Наприклад, звідки беруться гендерні міфи? Що відбувається, коли в реальності чоловіки і жінки не вписуються в існуючі міфи? Як гендерні міфи впливають на жінок із груп у несприятливому становищі? Чи потрібно спростовувати міфи? Як можна це зробити?

20. ВПРАВА «Переговори робочої групи»

Мета	Розвинути усне мовлення та комунікативні навички, здібності представляти різні точки зору, вести переговори.
Тривалість	30 хвилин.
Ключові теми	Адвокація, публічний виступ.
Матеріали	Аркуш паперу з описом ролей.

Порядок виконання

Тренер/-ка озвучує завдання, щодо якого мають вестися переговори між групами впливу. Учасниці поділяються на групи, які представляють певну групу впливу.

За допомогою мозкового штурму група встановлює, які рішення найбільш вигідні для неї і що повинно робитися для вирішення завдання в оптимальному для неї напрямі. Далі всі висунуті пропозиції обговорюються та аргументуються. Обираються найкращі ідеї, а також спікерки, які представляють інтереси групи. Спікерки по черзі представляють позицію групи. Наступний етап – переговори, в яких беруть участь всі учасниці. Мета переговорів: знайти компромісне рішення.

Приклад тем для переговорів:

- ▶ Влаштування пандусів для усіх громадських закладів у громаді.
- ▶ Оптимізація кількості дитячих садочків у громадах (закриття певної кількості установ, упровадження автобусного перевезення).
- ▶ Навчання ромських дітей у школах громади.

Можливі групи впливу:

- 1) правозахисниці;
- 2) представниці місцевої влади;
- 3) батьки дітей, які відвідують дитячі садочки та школи;
- 4) журналісти;
- 5) представники закладів навчання.

Доповнення: можна запропонувати учасницям обговорити адвокаційну кампанію на задану тематику, наприклад:

- ▶ Скласти запит на доступ до публічної інформації.
- ▶ Скласти пропозицію для внесення її на наступній координаційній нараді з цього питання.
- ▶ Запланувати проведення круглого столу або фокус-групи.

21. ВПРАВА «Дискусійне павутиння»

Мета	Розвинути усне мовлення та комунікативні навички, здібності представляти різні точки зору, вести переговори.
Тривалість	45 хвилин.
Ключові теми	Адвокація, публічний виступ.
Матеріали	Зразок виконання вправи, написаний на аркуші фліпчарту, підготовлені тези для роботи.

Порядок виконання

Тренер/-ка об'єднує учасниць у пари. Кожній парі запропоновано побудувати дискусійне павутиння за зразком, наведеним на фліпчарті. Протягом 10 хвилин кожна пара обмірковує запропоновану тезу.

Тренер/-ка наголошує, що на цьому етапі вправи учасниці не повинні шукати вирішення проблеми, необхідно вказати декілька причин, чому щодо запропонованого питання відповідь може бути «Так» або «Ні».

Після того як учасниці прописали причини обох типів, вони об'єднуються по дві пари. Групи обговорюють свої напрацювання 5 хвилин. Після обговорення тренер/-ка пропонує кожній групі обговорити проблему і досягти згоди щодо остаточного рішення. Рішення можна записати в нижній частині одного з аркушів. На обговорення пропонується 10 хвилин. Після закінчення кожна група презентує рішення, надаючи аргументи.

Зразок «дискусійного павутиння»

Так	Чи повинен уряд заохочувати місцеві громади до формування гендерно чутливих бюджетів	Ні
<hr/> <hr/>		<hr/> <hr/>
Висновок _____		

Б. Приклади практичних вправ для індивідуальної роботи

Для індивідуальної роботи або для групової роботи поза тренінговим простором команда тренерів/-ок може використовувати такі вправи:

- ▶ Вправа «Дерево проблем»
- ▶ Вправа «Фрукти, які висять нижче»
- ▶ Вправа «Матриця законодавчої бази і політики»
- ▶ Вправа «Таблиця гендерних ролей»
- ▶ Вправа «Планування дій»

Вищезазначені вправи потребують глибокого занурення в контекст. Тож на тренінгу учасниці розбирають методологію вправ, після цього отримують завдання опрацювати ці методики у власній громаді, працюючи з власним контекстом.

Важливою частиною індивідуальної роботи є побудова комунікацій із тренерами/-ками або наставниками/-цями:

- ▶ час спілкування;
- ▶ спосіб спілкування (телефоном, електронною поштою тощо)
- ▶ метод роботи наставника/-ці або тренерів/-ок – зворотний зв'язок, консультування.

ДОДАТОК 2. УСПІШНІ ПРАКТИКИ З ПОСИЛЕННЯ УЧАСТІ ЖІНОК ТА ДІВЧАТ ІЗ ГРУП У НЕСПРИЯТЛИВОМУ СТАНОВИЩІ У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Академія дівочого лідерства Grow UP (Україна)

Мета. Розвиток лідерських якостей дівчат із груп у несприятливому становищі, підвищення їхніх знань у сфері виборчого та законодавчого процесу, а також проєктного менеджменту.

Зміст. Проєкт було впроваджено 2018 року ГО «Ліга захисту прав жінок «Гармонія рівних» за підтримки проєкту Ради Європи «Реформа виборчої практики в Україні». Відбір учасниць Академії відбувався на основі проєктів із покращення життя конкретної громади. Серед них: проєкти з відкриття доступу до неформальної освіти жінкам у сільській місцевості, соціальної адаптації жінок, які мають дітей з інвалідністю, створення креативного громадського простору, впровадження принципів інклюзивності, реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб тощо. Усі представлені проєкти отримали менторську підтримку тренерів, а їхні авторки завітали на II Український жіночий конгрес, який відбувся в Києві 7-8 грудня 2018 року.

Академія дівочого лідерства Grow UP провела триденний інтенсивний курс навчання для 15 дівчат із груп у несприятливому становищі (дівчата з інвалідністю, представниці національних громад, малозабезпечені та позбавлені батьківського піклування).

Курс навчання для учасниць проводили діючі політики і політикині, політтехнологи, депутати місцевих рад, експерти з комунікації та PR, експерти Ради Європи, зокрема, з гендерних питань.

Результати. Академія дівочого лідерства Grow UP допомогла дівчатам повірити у себе, поглибити та розвинути свої знання та навички у сфері виборчого процесу та гендерної рівності, визначити напрями для їхнього подальшого особистісного зростання. Зокрема, учасниці змогли реалізувати власні регіональні проєкти, присвячені молодіжному розвитку та неформальній освіті, забезпеченню потреб людей із інвалідністю на місцевому рівні та створити художній кінопроєкт для дівчат із інвалідністю. Крім того, дівчата-учасниці стали амбасадорками міжнародного руху Girl2Leader та долучилися як стажерки до роботи органів місцевого самоврядування у своїх містах.

Більше про проєкт: <http://harmony.org.ua/projects>

Проект Women 4 Leadership, тренінгова програма «Розширення прав та можливостей жінок для участі у процесі прийняття рішень» (Республіка Молдова)

Мета. Розширення прав та можливостей жінок для участі у процесі прийняття рішень на місцевому та національному рівнях, зокрема й для участі у виборах у 2018, 2019 роках.

Зміст. Проект Women 4 Leadership реалізується Асоціацією Institutum Virtutes Civilis та CONTACT-Cahul Center у партнерстві з ООН Жінки в Молдові та фінансується урядом Швеції.

Проект було впроваджено у 2018 та 2019 рр. за участі національних та міжнародних експертів. Тренінг для жінок-лідерок був зосереджений на таких темах, як розвиток навичок діяльності на державній службі; ефективні методи публічного спілкування; виборче законодавство та досвід участі жінок у місцевих виборах; державні фінанси; роль жінки в державному управлінні; спілкування зі ЗМІ під час виборчої кампанії; взаємодія з виборцями; участь жінок у виборчій кампанії.

У 2019 році проект трансформувався у платформу для діалогу, навчання та спільних дій жінок-лідерок. Платформа є інклюзивною та має на меті забезпечити представництво жінок із різноманітних груп: національних громад, жінок із інвалідністю, молодих жінок та інших, які наразі мають обмежений доступ до процесів прийняття рішень.

Результати. Тренінг підвищив обізнаність понад 60 жінок щодо чинного законодавства та удосконалив персональний інструментарій жінок для проведення виборчої кампанії на виборах різних рівнів у Республіці Молдові.

Більше про проект: <https://moldova.unwomen.org>

ENGAGE «Підтримка жінок-мігранток як лідерок інтеграції» (Європейський Союз)

Мета.

- ▶ Розробка акредитованої навчальної програми «Лідерки інтеграції», адресованої жінкам-мігранткам, яка підтримує здобуття ключових навичок, важливих для їхньої нової ролі як інтеграційних лідерок у своїх громадах.
- ▶ Розробка програми підвищення кваліфікації для освітян та тренерів, для дорослих, які працюють із мігрантами.
- ▶ Розробка каскадної моделі інтеграції, де кожна навчена інтеграційна лідерка залучає мінімум 5 жінок-мігрантів до мікромережі.
- ▶ Забезпечення інструментарію з інтеграційними ресурсами (матеріалами) для мігранток.

Зміст. ENGAGE – європейський проєкт, спрямований на підтримку ролі жінок-мігранток як інтеграційних та громадських лідерок. Імміграція не є новим явищем для Європи, і громади мігрантів завжди робили великий внесок у економічний розвиток та у культурне різноманіття країн ЄС, яке характеризує європейське суспільство сьогодні. Жінки завжди відігравали значну роль у розвитку суспільства. Підтримка мігранток та жінок-біженок у їхньому прагненні стати лідерками інтеграції у своїх громадах може позитивно впливати на процес інтеграції.

Основою ENGAGE є створення та впровадження нових навчальних програм та набору гнучких і адаптивних навчальних ресурсів. Ці ресурси допоможуть жінкам стати послами інтеграції та лідерками у своїх громадах. Вони також будуть корисними для освітян, які мають на меті забезпечення необхідною освітою, знаннями та навичками мігрантів та біженців.

Результати. Основні результати проєкту будуть полягати у розробці та впровадженні:

- ▶ навчального плану для жінок-мігранток – майбутніх лідерок, який передбачатиме компоненти для групового та самостійного навчання;
- ▶ цифрового інструментарію з інтеграційними ресурсами (матеріалами);
- ▶ програми професійної підготовки для освітян, які працюють з мігрантами;
- ▶ порталу електронного навчання та цифрового інструментарію з усіма ресурсами (матеріалами) проєкту.

Більше про проєкт: <http://www.engageproject.eu/en/>

Навчання формальних та неформальних лідерів та лідерок сільських громад щодо гендерної інтеграції у процесі мобілізації сільських громад (Україна)

Мета. Децентралізація влади шляхом підвищення спроможності місцевих лідерів та лідерок до прийняття та відстоювання рішень громади на різних рівнях.

Зміст. Проєкт реалізований Українським жіночим фондом у 2015 році. Серія тренінгів у сільських населених пунктах за участю сільських голів, депутатів сільських та селищних рад, підприємців, фермерів, представників громадського сектору. У ході тренінгів, окрім теоретичних знань і мотиваційних вправ, велику увагу було приділено обговоренню планів та проєктів мобілізації громад для вирішення конкретних проблемних завдань.

Результати. У результаті проєкту сільські громади, їх формальні й неформальні лідери й лідерки, органи державної влади та місцевого самоврядування, неурядові організації, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, кредитні спілки вдосконалили свою здатність мобілізувати

сільські громади для вирішення стратегічних і поточних завдань, визначати та вирішувати проблеми сільських громад з урахуванням гендерних аспектів сприяти повноцінному залученню жінок та чоловіків до соціально-економічного розвитку села, розвивати партнерство щодо стратегій гендерного інтегрування в розвиток села, сприяти ефективній децентралізації влади на місцевому рівні.

Більше про проєкт: https://uwf.org.ua/project_activities/Agroinvest

Школа політичної участі для дівчат та жінок з інвалідністю «ЛІДЕРКА» (Україна)

Мета. Мотивувати дівчат та жінок з інвалідністю до участі в політичному житті громади, дати базові навички, які допоможуть їм здійснити перші кроки у політиці та управлінні.

Зміст. Проведення навчальних та мотиваційних тренінгів для дівчат та жінок з інвалідністю віком 17-27 років.

Результати. П'ять учасниць, які наберуть найвищі бали на фінальному іспиті, отримають стипендію на стажування в центральних органах влади в Києві або в міжнародних організаціях.

Проєкт реалізується за підтримки Міжнародної фундації виборчих систем (IFES), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства міжнародних справ Канади та британської допомоги від уряду Великої Британії.

Більше про проєкт: <https://www.ffr.org.ua/projects/shkola-politichnoi-uchastidlya-divchat-ta-zhinok-z-invalidnistyu-liderka>

Студії Жіночої політичної взаємодії (Україна)

Мета. Отримання жінками з Донецької, Луганської областей та жінками – внутрішньо переміщеними особами навичок лідерства, підготовка їх до участі у майбутніх місцевих та парламентських виборах.

Зміст. Три етапи студій у різних містах, інтерактивне інтенсивне навчання й тренування, вивчення найкращих практик місцевого самоврядування в одному з міст України. Проєкт реалізується ГО «Українська основа» за підтримки відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні.

Результати. Отримання нових знань та навичок із лідерства, менеджменту проєктів, особистої безпеки, психології, розуміння політичних процесів, комунікації, виборчого законодавства, організації роботи місцевих громад.

Більше про проєкт: <https://www.facebook.com/theUkrainianCore/>

ДОДАТОК 3. ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ

Гендер⁴⁵ – соціально закріплені роль, поведінка, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків.

Гендерний аналіз⁴⁶ – систематичне збирання й аналіз інформації щодо гендерних відмінностей та соціальних відносин із метою визначити, зрозуміти та відреагувати на гендерну нерівність. Також це дані, розподілені за статтю. Для проведення гендерного аналізу всі дані мають бути поділені за статтю, що дасть змогу вимірювати вплив тих чи інших законів/рішень/діяльності на чоловіків та жінок.

Гендерна рівність⁴⁷ передбачає рівні права для жінок і чоловіків, дівчат і хлопців, а також їх однакову значущість, можливості, обов'язки та участь у всіх сферах суспільного й особистого життя. Так само вона означає рівний доступ жінок і чоловіків до ресурсів та розподіл цих ресурсів між ними.

Гендерні стереотипи⁴⁸ – упереджені соціальні та культурні шаблони чи ідеї, згідно з якими чоловіків та жінок наділяють характеристиками й функціями, що визначаються й обмежуються їхньою статтю. Гендерні стереотипи – серйозна перешкода для досягнення реальної гендерної рівності, вони призводять до дискримінації за ознакою статі. Формування таких стереотипів може обмежити розвиток природних талантів і здібностей дівчаток та хлопчиків, жінок та чоловіків, їхні наукові та професійні вподобання й досвід, а також можливості у житті загалом.

Гендерне інтегрування⁴⁹ – реорганізація, вдосконалення та оцінка політичних процесів із метою включення перспективи гендерної рівності в усі політики на усіх рівнях та етапах суб'єктами, які зазвичай беруть участь у розробці політики.

Гендерна чутливість – здатність розпізнавати та визнавати існуючі гендерні відмінності, наявну в суспільстві гендерну дискримінацію та враховувати ці аспекти у своїх стратегіях та діях. Протилежним поняттям є «гендерна сліпота» – нездатність ідентифікувати та відчувати прояви гендерної нерівності, дискримінації та сексизму у різноманітних сферах життєдіяльності суспільства.

Гендерно-нейтральний підхід – підхід до побудови політики, законодавства, соціальних інституцій тощо, в якому уникають розподілу ролей індивідів за їхньою статтю чи гендерною приналежністю з метою запобігти дискримінації, яка походить від розуміння, що деякі соціальні ролі є більш прийнятними для окремої статі, аніж інші⁵⁰.

45. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (2011).

46. «Повага». Кампанія проти сексизму. Глосарій (<https://povaha.org.ua/hlosarij/>).

47. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки.

48. Там само.

49. Рекомендація R(98)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо гендерного інтегрування ([Recommendation R\(98\)14 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member States on gender mainstreaming](https://www.coe.int/t/e/treaties/Recommendation%20R(98)14_of_the_Committee_of_Ministers_of_the_Council_of_Europe_to_member_states_on_gender_mainstreaming/)).

50. «Повага». Кампанія проти сексизму. Глосарій (<https://povaha.org.ua/hlosarij/>).

Дискримінація щодо жінок⁵¹ означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі.

Жінки з груп у несприятливому середовищі – жінки, які належать або вважаються належними до груп, що перебувають у скрутному становищі або маргіналізовані.

Множинна дискримінація – ситуація, за якої особа та/або група осіб зазнає дискримінації у будь-якій формі більше ніж за однією ознакою одночасно.

Сексизм⁵² – будь-який акт, жести, візуальна репрезентація, сказані чи написані слова, практика чи поведінка, які базуються на ідеї, що особа чи група осіб є малозначимими через їхню стать.

Соціальне неблагополуччя – відсутність доступу до засобів, необхідних кожній людині для самостійності й незалежності; процес, у якому окремим групам молоді або інших осіб систематично відмовляється в доступі (навмисно або через нехтування) до можливостей і/або засобів, які могли б їм дозволити повною мірою реалізовувати їхні соціальні права (як вони визначені в Європейській соціальній хартії), що фактично є порушенням прав людини. Соціальне неблагополуччя веде до втрати самостійності, життєвої мотивації, відповідальності, самоповаги і поваги оточуючих, неблагополуччя асоціюється також із відсутністю доступу до охорони здоров'я, освіти, інформації, зайнятості, адекватного фінансового забезпечення, соціального, культурного та фінансового капіталу, систем підтримки й участі⁵³.

Успішна практика – спосіб чи метод реалізації процесу, який вважається успішним серед різних наявних та відомих методів чи способів. Згідно з ідеєю успішних практик у будь-якій діяльності існує оптимальний спосіб досягнення мети, і цей спосіб, який опинився ефективним в одному місці, може виявитися таким самим ефективним і в другому. Мета поширення успішних практик – забезпечення можливості виявлення і використання того, що вже існує.

Участь жінок у прийнятті рішень – дії, що вживаються спільністю жінок, окремими жінками та мають за мету вплинути на процес розробки, ухвалення та реалізацію владою рішень.

51. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979).

52. Рекомендація CM/Rec(2019)1 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо запобігання сексизму та боротьби з ним ([Recommendation CM/Rec\(2019\)1 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member States on preventing and combating sexism](#)).

53. Рекомендація CM/Rec(2015)3 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо доступу молодих людей із неблагополучних районів до соціальних прав ([Recommendation CM/Rec\(2015\)3 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member States on access of young people from disadvantaged neighbourhoods to social rights](#), adopted on 21 January 2015).

КОРИСНІ ДЖЕРЕЛА

Міжнародні акти у сфері забезпечення гендерної рівності

Акти Організації Об'єднаних Націй

- Конвенція ООН про політичні права жінок (1952)
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966)
- Конвенція ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (1979)
- Пекінська декларація, прийнята на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок (1995)
- Цілі сталого розвитку ООН (Ціль 5. Гендерна рівність) (2015)

Конвенції та інші акти Ради Європи

- Європейська соціальна хартія (1961)
- Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті (2003)
- Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад, презентована в рамках Генеральної асамблеї Ради Європейських муніципалітетів та регіонів (2006)
- Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (2011)
- Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки (2018)

Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи

- Рекомендація R(85)2 щодо правового захисту від дискримінації за ознакою статі
- Рекомендація R(98)4 щодо гендерного інтегрування
- Рекомендація CM/Rec(2007)17 щодо стандартів та механізмів гендерної рівності
- Рекомендація CM/Rec(2007)13 щодо гендерного інтегрування в освіті
- Рекомендація CM/Rec(2008)1 щодо включення гендерних відмінностей у політику охорони здоров'я
- Рекомендація CM/Rec(2010)10 щодо ролі жінок і чоловіків у запобіганні та вирішенні конфліктів, а також миробудуванні

- Рекомендація CM/Rec(2012)6 щодо захисту та просування прав жінок та дівчат з інвалідністю
- Рекомендація CM/Rec(2013)1 щодо гендерної рівності й медіа
- Рекомендація CM/Rec(2015)2 щодо гендерного інтегрування у спорті
- Рекомендація CM/Rec(2015)3 щодо доступу молодих людей із неблагополучних районів до соціальних прав
- Рекомендація CM/Rec(2017)9 щодо гендерної рівності в аудіовізуальному секторі
- Рекомендація CM/Rec (2019)1 щодо запобігання сексизму та боротьби з ним

**Веб-сторінка Ради Європи, присвячена протидії сексизму
«Сексизм: Помітити. Назвати. Припинити».**

<https://www.coe.int/en/web/human-rights-channel/stop-sexism>

Компас: Посібник з освіти в галузі прав людини за участі молоді

<https://www.coe.int/ru/web/compass>

Посібник для жінок і чоловіків у місцевій політиці. Запобігання та боротьба із сексизмом на місцевому рівні в Україні.

<https://rm.coe.int/preventing-and-combatting-sexism-at-the-local-level-in-ukraine-ukr-web/16809ee580>

Збалансовану політичну участь жінок та чоловіків на рівні щонайменше 40% представництва кожної статі у будь-якому органі, де ухвалюються рішення щодо політичного та суспільного життя, визначено однією з стратегічних цілей Ради Європи. Сьогодні жінки недостатньо представлені як у політичному житті Європи, так і в усьому світі. Незважаючи на закріплені стандарти та заходи, вжиті країнами, дуже часто останні не враховують потреби захисту та інтеграції жінок і дівчат із груп у несприятливому становищі.

Цей посібник розроблено для органів місцевої влади та громадських організацій із метою посилити спроможність молодих жінок і дівчат із груп у несприятливому становищі брати активну участь у суспільно-політичних процесах на рівні місцевих громад/регіонів. Він пропонує навчальну програму, що може бути використана як модельна, а також адаптована під потреби обраної цільової групи. Посібник містить приклади практичних вправ для групової та індивідуальної роботи, а також приклади успішних практик участі жінок і дівчат із груп у несприятливому становищі у суспільно-політичному житті.

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією у сфері прав людини на континенті. Вона налічує 47 держав-членів, серед яких усі держави-члени Європейського Союзу. Кожна держава-член Ради Європи стала учасницею Європейської конвенції з прав людини – угоди, метою якої є захист прав людини, демократії та верховенства права. Дотримання Конвенції в державах-членах контролює Європейський суд з прав людини.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE